

Vakfiyelerine Göre Veziriazam Amcazade Hüseyin Paşa Evkafı

Murat Yıldız*

Özet

Amcazade Hüseyin Paşa, II. Mustafa dönemi sadrazamlarındandır. Evkafına ait vakfiyeler sayesinde kendisinin kurduğu hayır kurumlarına dair bilgi edinebilmekteyiz. Buna göre o, başta İstanbul olmak üzere Edirne, Filibe, İnebahtı, Kedegre (Vezirköprü) ve Medine’de birçok hayır kurumu ihdas etmiştir. Bu hayır kurumlarının başlıcaları İstanbul’daki darülhadis, medrese, mescit, mektep, kütüphane, sebil; Edirne’deki şadırvan, çeşme ve su yolları; İnebahtı’daki cami ve mektep; Medine’deki sebil ve su kuyusu; Kedegre’deki çeşme ve su yollarıydı. Paşa’nın, üç asır boyunca din, eğitim, kültür, bayındırlık gibi sahalarda faaliyet gösteren evkafı, bu süreç zarfında yaşadığı birçok olumsuzluğa rağmen hâlâ hayatta kalmayı ve sınırlı da olsa hizmetlerini sürdürmeyi başarabilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Amcazade, Evkaf, İnebahtı, Kedegre, Darülhadis, Su Vakfı.

According to His Waqfiyyes the Waqfs of Grand Vizier Amchazade Huseyin Pasha

Abstract

Amchazade Huseyin Pasha was one of the grand viziers in the reign of Sultan Mustapha II. We can get information about his pious institutions by waqfiyyes (charter of a waqf) which belong to his waqfs. According to this, he established many institutions firstly in İstanbul and then in Edirne, Filibe, İnebahtı (Lepanto), Kedegre (Vezirköprü) and Medina. The main institutions of his waqf were darülhadis (a home for hadith) madrasah, school, masjid (a small mosque), library and sebil (the kiosk built for the dispensing of free drinking water) in İstanbul; fountain (used for ritual ablutions and usually located in the middle of a mosque courtyard), fountain (for water) and water ways in Edirne; mosque and school in İnebahtı; sebil and water well in Medina; fountain (for water) and water ways in Kedegre. The waqfs of Amchazade which have actived in the religion, education, culture and public work areas during three centuries, can still succes to remain standing in spite of too many negative situations in this process and cary on its services even if they are limited.

Key Words: Amchazade, Waqfs, Lepanto, Kedegre, Darulhadith, Water Waqf.

* Dr., Tarih Öğretmeni

Giriş

Veziriazam Amcazade Hüseyin Paşa, Köprülü Mehmed Paşa'nın küçük kardeşi Hasan Ağa'nın oğludur (Mehmed Süreyya 1311: 202). Kendisine "Amca-zâde" ya da "yeğen" denilmesinin sebebi, Köprülü Mehmed Paşa'nın oğlu Köprülü Fazıl Ahmed Paşa'nın amcazadesi olmasıydı (Aktepe 1991: 8; Ayvansarayî 1985: 348, 396; Çabuk 1988: 178; Hammer 1990: 567; Danişmend 1972: 482; Yücel 1971: 6161). Vakfiyesinde belirtildiği gibi Amasya Kedegre'de (Vezirköprü) doğan (Vakfiye, nr. 502, 1700: 22) Paşa'nın doğum tarihinin 1644 olduğu tahmin edilmektedir (Köprülü 1987: 646; Özkan 2006: 1). Çocukluk ve gençlik yıllarında oldukça rahat bir hayat yaşayan (Lamartine 1991: 784; Hammer: 567; Çabuk 1988: 178) Hüseyin Çelebi'yi bu dönemde İstanbul, Kozluca ve amcasının oğlu Ahmed Paşa'nın görev yerlerinde görmekteyiz.

İyi bir eğitim alan Hüseyin Çelebi (Behçetî 2006: 298), Girit'in fethinden hemen sonra hacca gider (Osman Dede 2002: 127; Aycibin 2001: 15-16) ve dönüşte evlenir. IV. Mehmed'in 2 Muharrem 1083/30.04.1672'de başlayan Lehistan Seferi sırasında Kozluca'da bulunması ve babasının çiftliğinde konaklanan padişaha hizmet etmesi (Silâhdar 1928: 574) kendisine ikbal kapılarını açar. Bu vesileyle devlet hizmetine alınan Hüseyin Bey, devlet kademelerindeki akrabasının yardımıyla da hızla yükselir. İlk olarak haseki sultanın hizmetinde yer alan Hüseyin Bey (Uzunçarşılı 1982: 444), II. Viyana Seferi sırasında veziriazamın maiyetinde yer alır (Ahmed Ağa 1970: 51, 52, 67, 95; Kreutel 1994: 33-34, 47; Özkan 2006: 4).

Ailenin damadı Merzifonlu Kara Mustafa Paşa'nın devlete ağır bedeller ödetecek Viyana Bozgunu'na sebep olmasından dolayı, Köprülü Ailesi'nin gözden düşmesi bile (Mustafa Nuri Paşa 2008: 274; Ahmed Tâ'ib 1271: 124) onun bu yükselişini engelleyemez. Her ne kadar bozgunundan sonra kendisi tevkif edilmişse de, sonradan serbest bırakılır ve 20 Safer 1095/07.02.1684'te Şehrizor Valisi olarak atanır (Silâhdar 1928: 125; Mehmed Süreyya 1311: 202; Anonim Osmanlı Tarihi 2000: 133; Behçetî 2006: 303; Ahmed Tâ'ib 1271: 124; Uzunçarşılı 1982: 444-445; Aktepe 1991: 8). Ardından 5 yıla yakın Çardak Muhafızlığı (Behçetî 2006: 298; Ahmed Tâ'ib 1271: 124; Mehmed Süreyya 1311: 202; Özkan 2006: 4) yapan Paşa, Receb 1100/Mayıs 1689'da Seddülbahir Muhafızlığı'na (BOA, K.K.d, 3080, s. 11; Defterdar Sarı Mehmed Paşa 1995: 322; Mehmed Süreyya 1311: 202; Behçetî 2006: 298; Râşid Mehmed Efendi 1282: 79; Ahmed Tâ'ib 1271: 124; Hammer 1990: 567; Cezar 1986: 41n, 42) ve 20 Ramazan 1102/17.06.1691'de Rikâb-ı Hümayun Kaymakamlığı'na (İsâ-zâde 1996: 223; Defterdar 1995: 394; Anonim 2000: 24; Mehmed Süreyya 1311: 202; Behçetî 2006: 294; Râşid 1282: 155; Ahmed Tâ'ib 1271: 124; Köprülü 1987: 647) atanır. Bu görevi esnasında azledilip katli için ferman çıkarılan Yeniçeri Ağası Eğinli Mehmed Ağa'nın affı için ısrarcı olmasından dolayı kendisi Evasıt-ı Cemaziyelevvel 1103/29.01.-07.02.1692'de bu vazifesinden azledilerek tekrar Boğazhisar Muhafızlığı'na atanır (BOA, MD, nr. 102, s. 106, 110, 131; Silâhdar 1928: 614-615, 619; Defterdar 1995: 413; Anonim 2000: 33; Râşid 1282: 176-177).

Görevini çok iyi yapmasından dolayı sadrazamı endişeye sokan Asitane Kaymakamı Kalaylı Ahmed Paşa'nın, Rebiyülâhır 1105/Aralık 1693'te azledip Diyarbakır'a beylerbeyi olarak atanması üzerine bu göreve ikinci kez atanan Amcazade (Defterdar 1995: 472; Anonim 2000: 109; Silâhdar 1928: 738; Râşid 1282: 242-243; Hammer 1990: 520; Özkan 2006: 10) bu görevinde fazla kalamaz. Zira Ciğerdelen Muharebesi'nde esir düşen ve sonra kurtulup İstanbul'a gelen Esir Mustafa Paşa, Şevval 1105/Haziran 1694'te Asitane Kaymakamı olarak atanınca, selefi Amcazade Hüseyin Paşa Seddülbahir Muhafızlığı'na atanır (Defterdar 1995: 484; Râşid 1282: 253).

Papalık ve Malta tarafından desteklenen Venedik donanmasının 27 Muharrem 1106/17.09.1694'te Sakız'ı zaptetmesinde (Danişmend 1972: 476) ihmali bulunan Kaptan Yusuf Paşa'nın azledilmesi (Gökbunar 1996: 178, 397-398), Amcazade'ye kaptan-ı deryalık yolunu açar. 14 Cemaziyelevvel 1106/31.12.1694'te bu göreve atanan Paşa (Gökbunar 1996: 171-172; Defterdar 1995: 506; Râşid 1282: 282; Ahmed Tâ'ib 1271: 124; Çabuk 1988: 179), kısa bir süre sonra Sakız'ı fethederek (Defterdar 1995: 530; Râşid 1282: 305-308; Ayvansarâyî 1985: 23; Mustafa Nuri Paşa 2008: 307-308; Hammer 1990: 538; Danişmend 1972: 477-478; Kantemir 1980: 251-254; Jorga 2005: 228-229; Yarbay Saffet Bey 1994: 43-48, 55; Büyüktuğrul 1982: 194, 197-200; Süleyman Nutki 1307: 73-76; Aksun 1994: 281-282) siyasî kariyerinin o güne kadarki en parlak başarısına imza atar. II. Mustafa'nın saltanatının da ilk parlak zaferi olan bu galibiyetten dolayı Amcazade 17 Ramazan 1106/01.05.1695'te, Sakız Muhafızlığı'na atanır (Silâhdar 2001: 30; Râşid 1282: 319-320; Mehmed Süreyya 1311: 202; Hammer 1990: 538-539; Ahmed Tâ'ib 1271: 124). 06.11.1695'te atandığı Adana ve Karaman Valiliği (Köprülü 1987: 647) görevi sırasında kendisi maiyetiyle birlikte Avusturya Seferi'ne memur edilir (Mehmed Süreyya 1311: 202; Uzunçarşılı 1982: 445; Yücel 1969: 250; Aktepe 1991: 9).

Sefer dönüşü Belgrat Muhafızlığı ile görevlendirilen Paşa'nın (Defterdar 1995: 599; Silâhdar 2001: 161, 191, 198, 207-208; Râşid 1282: 380-381; Ahmed Tâ'ib 1271: 124; Hammer 1990: 554), ordunun tekrar gelişine kadarki sürede yaptığı hizmetler padişah tarafından takdirle karşılanır (BOA, MD, nr. 108, s. 417; Silâhdar 2001: 211-212, 221, 224, 232, 287, 296). 1108/1697 Avusturya Seferi esnasında ordu Belgrat'ta konaklandığı sırada, padişahın burada, nasıl bir savaş stratejisi uygulanması gerektiğine dair üst düzey idarecilerle yaptığı toplantıda hazır bulunan Amcazade'nin, çoğu devlet adamlarını karşısına alma pahasına öne sürdüğü görüşler (Defterdar 1995: 621-622; Anonim 2000: 126; Uşşâkîzâde 2005: 301-302; Silâhdar 2001: 299-300, 302; Râşid 1282: 407-410; Hammer 1990: 561-562; Mustafa Nuri Paşa 2008: 309-310; Danişmend 1972: 480-482; Uzunçarşılı 1983: 564-570; Orhunlu 1979: 695; İlgürel 1986: 536-537; Özcan 2006: 277; Aksun 1994: 288-290) çok kısa zamanda kendisine devletin en üst makamının yolunu açar. Zira Paşa'nın tavsiye ettiği stratejinin aksine hareket edilmesinden dolayı yaşanan Zenta bozgunu, onun görüşlerinin ne kadar isabetli olduğunu ortaya koyar (İlgürel 1986: 536-537; Hammer 1990: 563-566; Ahmed Reşid 1327: 223-224; Mufasssal Osmanlı Tarihi 1960: 2260-2264). Veziriazam Elmas Mehmed Paşa'nın şehit olması üzerine Temaşvar'da Alıpınarı denilen yerde toplanan orduya davet edilen Hüseyin Paşa, şartlarının kabul edilmesi üzerine 1 Rebiyülevvel 1109/17.09.1697'de sadrazam tayin edilir (Defterdar 1995: 626; Anonim 2000: 130; Naima 2007: 46-47; Uşşâkîzâde 2005: 306, 338; Silâhdar 2001: 324-325, 327; Behçetî 2006: 298; Râşid 1282: 416; Ahmed Tâ'ib 1271: 125; Uzunçarşılı 1982: 445-446; Kantemir 1980: 285; Çabuk 1988: 182; Hammer 1990: 566-567; Jorga 2005: 224; Özcan 2006: 277).

Amcazade'nin yaklaşık beş senelik sadareti döneminde birçok siyasî, sosyal, askerî ve ekonomik gelişmeler yaşanır. Bunlar arasından en önemlisi hiç şüphesiz Karlofça Antlaşması'dır. Her ne kadar devletin bir kısım topraklarının elden çıkmasına yol açmışsa da, birçok devletle aynı anda yapılan ve 16 yıl süren; devleti siyasî, ekonomik, askerî, sosyal açıdan fazlasıyla yıpratın bir savaşı, olabilecek en az zayıyla atlatılmasını sağladığı için bu antlaşma, devrin idareci, edebiyatçı, tarihçileri tarafından olumlu karşılanır (Defterdar 1995: 652-672; Anonim 2000: 135-138; Silâhdar 2001: 383-408, 418-419, 762; Râşid 1282: 448-475, 538; Hammer 1990: 579-596; Uzunçarşılı 1983: 590-591; Parmaksızoğlu 1977: 350; Özcan 2001: 507).

Sağlanan barış ortamından faydalanan Paşa, ülkede asayiş sağlamaya; siyasî, ekonomik, sosyal, kültürel alanlarda gereken düzenlemeleri yapmaya çalışır. Ancak, onun hem barış ortamını sağlamaya çalışması hem de iktidarına ortak olmaya çalışan başta Şeyhülislam Feyzullah Efendi olmak üzere muhalifleriyle başa çıkması hiç de kolay olmaz. Nitekim buna daha fazla dayanamayan Paşa, 11 Rebiyülâhır 1114/04.09.1702'de istifa eder. Yakalandığı hastalıktan kurtulamayan Amcazade, 29 Rebiyülâhır 1114/22.09.1702 cuma gecesi vefat eder. Cenazesi İstanbul'a getirilerek, Saraçhane yaptırdığı külliye'deki türbeye defnedilir (Anonim 2000: 165; Uşşâkîzâde 2005: 522, 709; Râşid Mehmed Efendi 1282: 542-544; Ahmed Tâ'ib 1271: 125-126; Ayvansarâyî 1978: 13; Ayvansarâyî 1985: 348, 396; Hammer 1990: 50-51).

AMCAZADE HÜSEYİN PAŞA'NIN VAKIFLARI VE VAKFİYE KAYITLARI

Vakıf kuran sadrazamlardan biri olan Amcazade Hüseyin Paşa'nın hayratından değişik tarihi kaynaklar bahsetmektedir. Bunlardan biri olan *Anonim Osmanlı Tarihi*, Amcazade'nin yapmaya muvaffak olduğu vakıf eserlerini şöyle sıralar: Mekke ve Medine'de bazı hayrat, İstanbul Saraçhane'de bulunan darülhadisin bünyesindeki medrese ve türbe, İnebahtı Kalesi'ndeki cami ve darülkurra, Bosna Gradiška'daki cami, Edirne'deki biri kale içinde olmak üzere iki cami, İstanbul'da cami ve mektep, Edirne'deki su vakfı, Merzifon'daki su vakfı, Edirne'nin dışına inşa ettiği salhaneler (s. 163-164). Hammer de benzer kurumları saydıktan sonra, masrafı hazine tarafından karşılanmış olmasına rağmen, Aksaray'da yapılan yeni yeniçeri odalarını, yeniden inşa edilen Edirne Saraçhane Köprüsü'nü ve Mısır'da yapılan seddi de Paşa'nın hayır kurumlarına ilave eder (Hammer 1991: 48-49).

Paşa'nın hayır kurumları hakkında bizim gerek arşiv belgelerinden ve gerekse vakfiye kayıtlarından elde ettiğimiz bilgiler, yukarıda belirtilenlerden biraz farklıdır. Buna göre Paşa'nın vakıf kurumları ve bulundukları yerler şöyledir: Medine: Su vakfı; Kedegre (Vezirköprü): Su vakfı; Edirne: Su vakfı, şadırvan, çeşme, salhane; İnebahtı: Cami, mektep; Filibe: Mevlevî Zaviyesine yardım; İstanbul: Darülhadis, medrese, mektep, mescit, kütüphane, sebil, çeşme, su yolları.

Bu çalışmamızda biz, Paşa'nın evkafına dair ilk ve en derli toplu bilgiyi veren vakfiyelerle, temlikname, hüccet, temessük gibi belgelerin ışığında onun hayır kurumları hakkında genel bilgi vereceğiz. Adı geçen belgelerdeki bilgileri, arşiv ve diğer birinci ve ikinci el kaynaklardaki bilgilerle de takviye ederek, Paşa'ya ait hayır kurumlarının genel bir haritasını çıkarmayı hedeflemekteyiz. Çalışmamızda ağırlıklı olarak Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi'ndeki konuyla ilgili tespit ettiğimiz vesikalar esas alınmıştır. Bu hususa dair adı geçen arşivin kayıtlarında mevcut olan yedi vakfiye, altı temessük ve dört hüccet kaydıyla Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde bulunan bir temliknameden elde ettiğimiz bilgileri belli bir plân dâhilinde ifade edeceğiz. Böylece, günümüzde hâlâ ayakta kalabilmeyi başarmış Amcazade Hüseyin Paşa Evkafı'nın fihristi hükümünde olan bu çalışmayla, bundan sonra konu hakkında yapılacak araştırmalar için bir katkı sunmayı amaçlamaktayız¹.

Günümüzde Amcazade Hüseyin Paşa Evkafı'na ait asıl ve zeyl vakfiyelerin orijinal nüshaları kayıptır. Orijinal vakfiyelerin 1940'lı yıllara kadar vakıf evladının elinde olduğu rivayet edilmekte-

¹ Amcazade Hüseyin Paşa'nın hayatını ve hayratını esas alan ayrıntılı bir çalışma tarafımızdan yapılmış olup, yayına hazırlanmaktadır.

dir. Ancak anlaşılamayan bir sebepten dolayı vakfiyeler kaybolmuş ve bugüne kadar da herhangi bir şekilde onların izine rastlanılamamıştır. Her ne kadar kaybolan orijinal nüshalar henüz bulunamamışsa da, gerek onların ve gerekse vakfa ait hüccet, temlik ve temessük gibi belgelerin birer suret kaydına sahibiz. Bu suretlerin önemli bir kısmı 1699-1704 tarihleri arasında, diğerleriye 1695, 1708 ve 1756 tarihlerinde yazılmıştır. Bu vesikaların neredeyse tamamına yakını Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivinde yer almaktadır. Ancak, bunların verdiği bilgileri doğrulayan çok sayıda arşiv belgeleri ve çağdaş tarihlerde atıflar da mevcuttur. Paşa'nın evkafına ait tespit ettiğimiz vakfiye, hüccet, temessük ve temlikname suretleri şunlardır:

1. 27 SAFER 1111/24.08.1699 TARİHLİ VAKFİYE

Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi'ndeki (VGMA) 734 numaralı defterin 11-12. sayfalarında kayıtlı olan bu vakfiye, vakfa ait en eski tarihli vakfiye olup, Rumeli Kadiaskeri es-Seyyid Ali Efendi tarafından yazılmıştır. Vakfiyenin tescil işlemi için Paşa'nın vekilliğini Reisülküttp Mehmed Ramî Efendi, tescil mütevelliliğiniyse kethüdası Osman Ağa yerine getirmiştir.

Vakfiyenin konusu Paşa'nın Edirne'de yaptırdığı su hayratıdır. Buna göre satın alınan dört masura suyun iki masurası vâkıfın Çavuş Bey Mahallesi'nde yaptırdığı çeşmeye, diğer iki masurasıysa Noktacı Camisi'nde yaptırdığı şadırvanla çeşmeye vakfedilmiştir.

2. 5 RECEB 1112/16.12.1700 TARİHLİ VAKFİYE

VGMA'de bulunan 502 numaralı defterin 1-16/16-27. sayfalarında (Defterin, /'den önceki sayfa numaraları eski, sonraki numaralarıysa yeni rakamlarla yazılanları belirtmektedir.) yer alan vakfiye suretidir. Yaklaşık olarak 12 sayfa olan bu suretin her bir sayfasında 58-62 arasında satır bulunmaktadır. 5 B.1112/16.12.1700 tarihli olan bu suret, Amcazade Hüseyin Paşa Evkafı'nın ana vakfiyesi niteliğindedir. Zira bu suret, Paşa'nın vakıf kurumlarının merkezinde yer alan Darülhadis vakfını konu almaktadır. Vakfiye, Rumeli Kadiaskeri es-Seyyid Ali Efendi tarafından incelenmiş, gerek şekil ve gerekse içerik bakımından hukuka uygun olduğu onun tarafından tespit ve Şeyhülislâm Feyzullah Efendi tarafından da tescil edilmiştir.

Yukarıda da belirttiğimiz gibi bu vakfiye ana vakfiye niteliğinde olduğu için diğer bütün vakfiyelerde görülen düzenle (Berki 1965: 5; Yediyıldız 1982: 24; Ateş 1983: 6) yazılmıştır. Paşa'nın vakfına ait bunun dışındaki başka hiçbir vakfiye, klasik vakfiye yazım düzeniyle yazılmamıştır. Vakfiyenin birinci bölümünü Rumeli kadiaskeri ve şeyhülislâmın onay yazıları teşkil etmektedir. İkinci ve üçüncü bölüm neredeyse 3.5 sayfaya yakın tutmuş ve oldukça sanatlı bir dille kaleme alınmıştır. İkinci bölümde Allah'a hamd ü sena, Hz. Peygamber'e salat ü selâm, hayır ve hasenatın sevabı, buna dair bir çok ayet, hadis ve beyitlere yer verilmiştir. Yine burada dünyanın tasviri yapılmış (geçici olduğu, buradaki asıl vazifenin kulluk olduğu), vâkıfın hayat felsefesinden ve kurduğu vakfın gerekçelerinden bahsedilmiştir. Vakfiyenin hukukî kısmından olmayan bu bölüm, vâkıfın, kendisine bunca nimeti veren ve vakıf kurma fırsatı bahşeden Allah'a şükür mahiyetinde bir giriştir. Üçüncü bölümde devrin padişahı Sultan II. Mustafa ve vakfın kurcusu Amcazade Hüseyin Paşa övülmektedir. İlk üç bölümden sonra nihayet asıl konuya gelinmekte ve şu hususlardan bahsedilmektedir:

A. Müessesat-ı Hayriye: Amcazade Evkafı'nın ana kurumu olan ve vakfiyenin yazıldığı esna-da inşası neredeyse bitmek üzere olan Darülhadis, İstanbul'da, Saraçhane karşısında, Mimar Ayas Mahallesi'ndeydi. Darülhadis onaltı hücre, mescit, mektep, türbe, sebil, şadırvan, kütüphane ve diğer eklentilerden meydana gelmekteydi. Amcazade, vakfını mahkeme huzurunda tescil ettirmek için kethüdası Hasan Ağa'yı vekil, kapıcılar kethüdası Yusuf Beyi ise tescil mütevellisi olarak seçer.

B. Vakfın Geliri

1. Tahsisat Türünden Gelir: Vakfın finansmanının önemli bir kısmı, hazineden ayrılan tahsi-sattan karşılanacaktır. Böylece, başta padişah olmak üzere üst kademedeki bir çok devlet görevlile-rinin sık sık başvurduğu bir yöntem olan tahsisat kabilinden gelir bağlama yöntemine Amcazade de başvurur. Buna göre Hüdavendigâr Sancağı'nda bulunan Mihaliç Kazası'na bağlı İkizciyan Muka-taası, bütün gelir ve hukukuyla vakfa bağlanır. Birçok mamur köy ve mezradan müteşekkil olan bu mukataanın yerleşim yerleri Bermekir, Serban, Subaşı Ağılı, Kara Hoca, Kemeryab, İkizce, Çatal Ağıl, Baş, Orlat, Bolad Obası, Sultanân, Kalmat (Büyük Yılanlı) ve Küçük Yılanlı idi (Ankara Tapu Kadastro Genel Müdürlüğü Arşivi, nr. 2119; BOA, A.MKT.MHM, nr. 322/34; C.EV, nr. 30242; C.ML, nr. 23814; D.HMH.d, nr. 314, nr. 21672/A, s. 38, 166; D.HMH.d, nr. 317, nr. 21672/A, s. 221; EV.d, nr. 14646, 1b-2a; EV.d, nr. 28405, 1b; EV.d, nr. 28588, 1b; EV.d, nr. 29240, 1b; EV.d, nr. 29430, 1b; EV.d, nr. 29683, 1b; EV.d, nr. 30222, 1b; EV.d, nr. 36334, 1b; EV.HMH.d, nr. 5411, 6a, 16b, 38a, 85b; Barkan 1988: 117-118; Akgündüz 1990: 610-611).

Evahir-i Şaban 1113/20-30.01.1702 tarihli vakfiyeyle (VGMA, nr. 502, s. 30/15) bu yerlerin cizye geliri de vakfa bağlanır. Ancak, yıllık 1500 kuruş olan bu meblağ, doğrudan halktan değil, cizye vergisi tek elden ve devlet tarafından toplandığı için vakıf cabisince cizyedardan alınacaktır.

2. Emlâk Geliri: Bu vakfiyeyle vakfa gelir sağlamak için bağışlanan emlâk ev, han, fırın, de-ğirmenler, dükkânlar ve evli odalarıydı.

a. Değirmenler: Bağışlanan değirmenler üç tane olup, bunların ikisi Bergos Kazası'na bağlı Oklağılı Köyü ile Kara Danişmendli Köyü'nde yer almaktaydı. Değirmenlerin her ikisi de Ergene Nehri üzerinde inşa edilmişti. Diğer değirmense Pınarhisar Kazası'na bağlı Babacıklar Köyü'ndey-di (BOA, EV.HMH.d, nr. 5411, 6a, 16b, 17a, 38a, 85b; A.MKT.UM, nr. 412/40; EV.d, nr. 28405, 1b; EV.d, nr. 28588, 1b; EV.d, nr. 29240, 1b; EV.d, nr. 29430, 1b; EV.d, nr. 29683, 1b; EV.d, nr. 30222, 1b; D.HMH.d, nr. 21641, 279/A, s. 68, 69).

b. Han: Vakfedilen han İstanbul'da, Ali Paşa Mahallesi'nde, Tavuk Pazarı civarında olan Sof-cular Hanı idi. 48 oda, 9 dükkân, 14 mahzen ve 30 baş yük hayvanı kapasiteli bir ahır olan han için, üzerinde kurulduğu 2200 ziralık arsadan dolayı Mahmud Paşa Vakfı'na yıllık 3067 akça kira öde-nirdi (BOA, C.BLD, nr. 2565; C.EV, nr. 6368; D.HMH.d, nr. 314, 21672/A, s. 38, 39; D.HMH.d, nr. 21641, 279/A, s. 67, 69; D.HMH.d, nr. 314, 21672/A, s. 166; D.HMH.d, nr. 317, 21672/A, s. 221; EV.d, nr. 28405, 1b; EV.d, nr. 28588, 1b; EV.d, nr. 29240, 1b; EV.d, nr. 29430, 1b; EV.d, nr. 29683, 1b; EV.d, nr. 30222, 1b; EV.d, nr. 36334, 1b; EV.HMH.d, nr. 5411, 6a, 16b, 17a, 38a, 38b, 85b; Işıközlü 1973: 423; Genç 2000: 42).

c. Fırın: İstanbul'da, Beyceğiz Mahallesi'nde, Mehmed Ağa Hamamı'nın hizasında yer alan bu fırın, sekiz fevkanî buğday ambarı, bir su mahzeni, bir saman ambarı, altı oda, bir dehliz, bir bü-

yük tahtanî fırın, yetmiş iki vukiyye ağırlığında bir kazan, üç çarh, büyük bir ahır, birbuçuk masura su, iki demir kapı ve fırın altında bulunan bir kasap dükkânından meydana gelirdi. Mehmed Ağa Vakfı'na ait arazi üzerine inşa edilmiş olan bu fırının arsa kirası olarak her yıl adı geçen vakfa 6420 akça verilirdi (BOA, D.HMH.d, nr. 314, 21672/A, s. 38, 166; D.HMH.d, nr. 21641, 279/A, s. 68; D.HMH.d, nr. 317, 21672/A, s. 221; EV.d, nr. 28405, 1b; EV.d, nr. 28588, 1b; EV.d, nr. 29240, 1b; EV.d, nr. 29430, 1b; EV.d, nr. 29683, 1b; EV.d, nr. 30222, 1b; EV.d, nr. 36334, 1b; EV.HMH.d, nr. 5411, 6a, 16b, 38a, 86a; Ayverdi 1958: 250).

d. Evli Odaları: “Müte’ehhilîn Otaları” denilen evli odalarını, dönemin otelleri olarak kabul etmek mümkündür. Sayıları dört olan vakfa ait bu odalar, Aksaray’daki Murad Paşa-yı Atik Mahallesi’nde idi. Vakfın diğer birçok binasına ait arsanın aksine, bu yapıların arsası vâkıfa ait olduğundan, burası için herhangi bir şekilde kira verilmezdi (BOA, D.HMH.d, nr. 21641, 279/A, s. 67; D.HMH.d, nr. 317, 21672/A, s. 221; EV.HMH.d, nr. 5411, vr. 6a, 16b, 38a, 85b).

e. Dükkânlar: Darülhadis’in mektebinin altında bulunan 4 adet dükkândı. Bunların her birinin kendisine ait mahzenleri vardı (Yücel 1969: 260).

f. Ev: Mimar Ayas Mahallesi’nde yer alan bu ev Darülhadis’in batısında ve bitişiğinde yer almaktaydı. Vâkıfa ait arsanın üzerinde inşa edilmiş olan bu ev iki kısımdan oluşmaktaydı. İç kısımdaki yapı iki katlı olup iki dükkân ve bir hamamdan; dış kısımdaki yapıysa dört oda ve bir ahırdan meydana gelmekteydi (BOA, D.HMH.d, nr. 314, 21672/A, s. 38, 166; D.HMH.d, nr. 21641, 279/A, s. 67; D.HMH.d, nr. 317, 21672/A, s. 221; EV.d, nr. 28405, 1b; EV.d, nr. 28588, 1b; EV.d, nr. 29240, 1b; EV.d, nr. 29430, 1b; EV.d, nr. 29683, 1b; EV.d, nr. 30222, 1b; EV.d, nr. 36334, 1b; EV.HMH.d, nr. 5411, 6a, 16b, 38a, 85b).

C. Vakıf Görevlileri: Vakfın kuruluş amacına uygun olarak hizmet vermesini sağlayan görevliler olup, her birinde aranan özellikler, her birinin mükellef olduğu işler ve kendilerine ödenecek ücretler, vâkıf tarafından vakfiyede ayrıntılı olarak belirtilmiştir. Bu görevliler şunlardır:

1. Şeyhülkura: Darülhadis’te “kavânîn-i fenn-i kırâ’et-i Kur’ân-i Kerîm ve kavâ’id-i ilm-i tecvîd-i Furkân-ı Azîm”in eğitimine ağırlık verileceği vakfiyede belirtilmiş ve bu eğitimin, İslâm dünyasında meşhur olmuş on hâfızın tarzına göre yapılacağı ifade edilmiştir. Bu şarta göre görev yapacak olan şeyhülkura, haftanın belli günlerinde Darülhadis’in mescidinde, kendisine tahsis edilen yerde görevini ifa edecek ve bunun karşılığında kendisine 30 akça yevmiye verilecektir (BOA, C.MF, nr. 1810).

2. Şeyhülkura Halifeleri: Bu eğitim sonrası bahsedilen on tarzda Kur’an okumayı başaranlar arasından dört tanesi şeyhülkura halifesi olarak seçilecek ve her birine dörder akça yevmiye verilecektir. Yine bu hususta “mümtâz ve râcih-i müsta’id” olan onaltı öğrenciye de günlük 2’şer akça ücret ödenecektir.

2. Muhaddis: Külliye’nin bir darülhadis külliyesi olmasından dolayı buraya atanacak muhaddiste birçok şart aranırdı. Öncelikle onun “fenn-i celîl-i hadîsde rivâyeten ve dirâyeten müstahsır ve mütefennin, usûl-i sitteyi ikrâya kudreti mütehakkık ve mütebeyyin, sikâtdan me’zûn ve mücâz, ulüvv-i sened ile bâhirü’l-imtiyâz bir muhaddis-i muntaliku’l-lisân-ı azbü’l-beyân” olması, haftanın belli günlerinde sahih hadis kitaplarındaki hadisleri okuması ve açıklaması gerekirdi. Bu görevi karşılığında günlük 60 akça alacak olan muhaddisin ücreti için konulan “râyic-i fî’l-vakt” ibaresi ilginçtir.

3. Dersiam: Faydalı dinî ilimleri, akîl ilimleri ve diğer ilimlerle Arapçayı öğretme hususunda kudreti sabit olan bir âlim, dersiam olarak atanacak ve kendisine bu görevi karşılığında günlük 60 akça ücret verilecektir.

4. Danişmend: Vakfın medresesinin 16 hücrelerinin her birine gayretli, yetenekli, başarılı, iyi huylu, ahlâklı birer danişmend görevlendirilecek ve kendilerine günlük 10'ar akça verilecektir (BOA, EV.d, nr. 29240, 2a; EV.d, nr. 29430, 2a; EV.d, nr. 29683, vr. 2a; EV.d, nr. 30222, 1b).

5. Hâfız-ı Kütüp: Bu vakfiyenin sonunda belirtilen kitaplarla Darülhadis bünyesinde oluşturulan kütüphanede (Bayrakdar 1959: 799; Şapolyo 1968: 13, 22; Yücel 1969: 258; Erünsal 1988: 273; Erünsal 1990: 315; Erünsal 1991: 10; Bayraktar 2005: 29; Bayrakdar 2005: 17; Rukancı 2007: 34, 90) hizmet etmek için güvenilir ve dürüst üç kişi hâfız-ı kütüp olarak görevlendirilecektir. Kendilerine bu görevleri mukabilinde 20'er akça yevmiye verilecektir. Hâfız-ı kütüpler nöbetleşe, güneşin doğuşundan ikindi namazı sonuna kadar kütüphaneyi açık tutacaklardır. Ancak vâkıfın, kütüphaneden faydalanma hususunda koyduğu şartlar oldukça katıdır. Buna göre kütüphaneden, çok kıymetli bir rehin karşılığında bile olsa kesinlikle ödünç kitap verilmeyecektir. Kütüphane haftanın ilk üç günü açık olacak ve öğrencilerin kitaplardan okuma, not alma, mütalaa etme suretiyle faydalanmasına imkân verilecektir (BOA, EV.d, nr. 29240, 2a; EV.d, nr. 29430, 2a; EV.d, nr. 29683, 2a; EV.d, nr. 30222, 1b).

6. Kütüphane Kâtibi: Kütüphanedeki kitapları deftere yazmak ve kitapları korumak görevini yerine getirecek olan kâtibe günlük 8 akça ücret verilecektir (BOA, C.MF, nr. 399; C.MF, nr. 4425).

7. Mücellid: Kitap ciltleme ve tamir etme hususunda usta olan biri, mücellid olarak atanacak ve kendisine bu görevi karşılığında 8 akça yevmiye verilecektir (BOA, C.MF, nr. 6535; C.EV, nr. 7719; Erünsal 1988: 65).

8. İmam: Farz, sünnet, müstehab, mekruh, haram gibi dinin emir ve yasaklarını çok iyi bilen “mütedeyyin ve müteşerri‘ ve müttakî ve müteverri‘, cemîlü’t-tilâve, hasenü’s-savt ve’l-edâ ve’t-tilâve, perhîzkâr, takvâ-şi‘âr, iffet ve salâhla ma‘rûf ve ahlâk-ı cemîle ile mevsûf” olan birisi imam olacaktır. İmam, namazın şartlarına ve tadil-i erkâna uygun olarak mescitte cemaate beş vakit namazı kıldırma karşılığında günlük 20 akça ücret alacaktır (BOA, D.HMH.d, nr. 317, 21672/A, s. 222; EV.d, nr. 29240, 2a; EV.d, nr. 29430, 2a; EV.d, nr. 29683, 2a; EV.d, nr. 30222, 1b; EV.d, nr. 28405, 1b; EV.d, nr. 30222, 1b).

9. Müezzinler: Güzel sesli, ezanı usulüne göre okumayı bilen, vakitleri kaçırmayan iki kişi nöbetleşe müezzinlik yapacaktır. Bunlardan birinci müezzin olanı 15, ikinci müezzinse 10 akça yevmiye alacaktır (BOA, EV.d, nr. 29240, 1b; EV.d, nr. 29430, 1b; EV.d, nr. 29683, 1b; EV.d, nr. 30222, 1b).

10. Kayyım: Salih ve güvenilir bir kişi kayyım olarak atanacak ve kendisine günlük 12 akça ücret verilecektir.

11. Ferraş: Mescidin içini temizlemek için bir kişi ferraş tayin edilecek ve kendisine 6 akça yevmiye ödenecektir.

12. Çerağcı: Belli gecelerde Darülhadis'te bulunan kandilleri yakmak için tayin edilecek olan çerağcıya günlük 8 akça ücret verilecektir (BOA, C.MF, nr. 6133).

13. Türbedar: Vâkıfa ait türbe ve buradaki hazireye bakacak olan dindar bir insan türbedar olarak seçilecek ve kendisine bu görevi karşılığında 8 akça yevmiye ödenecektir.

14. Muallim: Vakıf mektebinde (BOA, BEO, nr. 1084/81285; DH.SAİD.d, nr. 185/187; MF.MKT, nr. 42/73; MF.MKT, nr. 505/28; MF.MKT, nr. 734/52; MF.MKT, nr. 755/30; MF.MKT, nr. 899/52; MF.MKT, nr. 25/28; ŞD., nr. 137/50; Yücel 1969: 260; Sakin 2002: 55-61, 79, 138; Çalık (tarihsiz): 14-15; Genç 2000: 71; Ürekli 2007: 29) okuyan öğrencileri eğitip öğretmek hususunda kudretli, salih, iffetli, dindar, güzel ahlâk sahibi birisi günlük 25 akça ücret karşılığında öğretmen olarak atanacaktır (BOA, EV.d, nr. 29240, 2a; EV.d, nr. 29430, 2a; EV.d, nr. 29683, 2a; EV.d, nr. 30222, vr. 1b).

14. Muallim halifesi: Nezih ve emin bir kişi 15 akça karşılığında muallim halifesi olarak tayin edilecektir.

15. Hattat (Meşk Hocası): Hattatlığa, hüsnühata vakıf, güzel yazı yazan birisi, sıbyan mektebine gelen öğrencilere yazı yazmayı öğretme karşılığında 8 akça yevmiye alacaktır (BOA, C.MF, nr. 54/2653; MF.MKT, nr. 1047/54; MF.MKT, nr. 1039/72; ŞD, nr. 190/7).

16. Öğrenciler: Her sene mektepte öğrenim gören öğrencilere ruz-i kasımda bedenlerine göre kapama, papuç, mest, kavuk, kuşak alınıp giydirilecektir. Yine içlerinde başarılı olanlara günlük birer akça ücret verilecektir. Onların okulda ısınmaları için kışlık yakacak olarak da yıllık 1000 akça verilecektir (BOA, D.HMH.d, nr. 314, nr. 21672/A, s. 38, 39, 166; D.HMH.d, nr. 317, nr. 21672/A, s. 222; D.HMH.d, nr. 21641, 279/A, s. 68; EV.d, nr. 28405, 1b; EV.d, nr. 28588, 1b; EV.d, nr. 29240, 2a; EV.d, nr. 29430, 2a; EV.d, nr. 29683, 2a; EV.d, nr. 30222, 1b; EV.d, nr. 36334, 1b; EV.HMH.d, nr. 5411, 6b, 16b, 38b, 86a).

17. Ferraş: Sadece mektebin temizliğinden sorumlu olacak bir kişi, 6 akça yevmiye karşılığında ferraş olarak atanacaktır.

18. Kâtip: Vakfın bütün gelir ve giderini hesaplayacak, deftere geçirecek dikkatli, uyanık, hesap bilen birisi 20 akça yevmiye karşılığında vakıf muhasebeciliğini yerine getirecektir (BOA, C.MF, nr. 8/399; C.MF, nr. 89/4425).

19. Câbi: Vakfın kira ve diğer gelirlerini toplayacak, çalışkan, gayretli ve güvenilir birisi 10 akça günlük ücret karşılığı cabi olarak atanacaktır (BOA, D.HMH.d, nr. 317, nr. 21672/A, s. 222; EV.d, nr. 30222, vr. 1b).

20. Sebilci: Sürekli çalışacak iki salih kişi 12'er akça yevmiye karşılığında sebilcilik görevini yerine getirecektir (BOA, EV.d, nr. 29240, 2a; EV.d, nr. 29430, 2a; EV.d, nr. 29683, 2a; EV.d, nr. 30222, 1b).

21. Mutemed: Güvenilir bir kişi mutemed atanacak ve kendisine bu görevi için 8 akça yevmiye verilecektir (BOA, C.MF, nr. 39/1940).

22. Kapıcı: Salih ve gayretli birisi 10 akça yevmiye karşılığında kapıcı atanacaktır (BOA, EV.d, nr. 29240, 2a; EV.d, nr. 29430, 2a; EV.d, nr. 29683, 2a; EV.d, nr. 30222, 1b; C.EV, nr. 14/659; D.HMH.d, nr. 317, 21672/A, s. 222).

23. Ferraş: Darülhadis'in avlusunu temizleyen ferraşa 6 akça yevmiye verilecektir.

24. Ferraş-ı kenef: Helâları temizleme karşılığında kendisine günlük 8 akça ücret verilecektir.

25. Meremmetçi: Binaları tamirde usta olan bir kişi meremmetçi (tamirci) olarak çalıştırılacak ve kendisine 4 akça günlük ücret verilecektir.

26. Su yolcu: Vakfın İstanbul'daki su yollarını sürekli kontrol etmek ve onarıma muhtaç yerleri vaktinde tamir etmek şartıyla, günlük beş akça ücret karşılığında birisi su yolcu olarak atanacaktır (BOA, D.HMH.d, nr. 317, 21672/A, s. 222).

27. Mezbelekeş: Ferraşların süpürüp bir yerde topladığı çöpleri her gün kaldırıp, ilgili yerlere dökmek için bir kişi mezbelekeş olarak seçilecek ve kendisine günlük 4 akça yevmiye verilecektir.

D. Ödenekler: Vakfın mutad giderleri (BOA, D.HMH.d, nr. 314, 21672/A, s. 38; D.HMH.d, nr. 21641, 279/A, s. 68; EV.d, nr. 28405, 1b; EV.d, nr. 28588, 1b; EV.d, nr. 29240, 1b; EV.d, nr. 29430, 1b; EV.d, nr. 29683, 1b; EV.d, nr. 30222, 1b; EV.d, nr. 36334, 1b; EV.HMH.d, nr. 5411, 6b, 16b, 17a, 38b, 86a) olup, şunlardır:

1. Aydınlatma Malzemeleri Ödeneği

a. Zeytinyağı: Darülhadis'in içinde, belli yerlere konulan kandillerde kullanılmak üzere günlük 40 akçadan yıllık toplam 14400 akçalık meblağ zeytinyağının satın alınması için ayrılacaktır.

b. Şem'a: Hergün 20 akçadan senede toplam 9360 akça, aydınlatma malzemelerinden olan ve Darülhadis'in belli yerlerinde yakılan şem'a için tahsis edilecektir.

c. Fitil ve çarub: Günlük 3 akçadan, yıllık toplam 1080 akça aydınlatmada kullanılan fitil ve çarub alımı için verilecektir.

2. Hasır: Darülhadis'te serilen hasırların gideri için günlük 8 akçadan yıllık toplam 2880 akça ayrılacaktır.

3. Filibe'deki Mevlevî Zaviyesi'ne Yardım: Buradaki Mevlevîlere taamiye olarak günlük 30 akça verilecektir.

4. Amca Hasan Ağa Vakfı'na Yardım: Vâkıfın babası olan Amca Hasan Ağa Vakfı'nın İstanbul şubesindeki bazı vakıf personelinin maaşına hasredilen ödenektir. Ancak bu ödeneğin tam olarak ne kadar olduğu belli değildir. Çünkü bu personelin ücreti, vakfa ait bir birimin kullandığı arsanın kira bedeliyle birlikte hesaplanmıştır. Buna göre, Bayram Paşa Vakfı'na ait olan bu arsa için verilen yıllık 2000 akça mukataayla birlikte sözkonusu personelin yıllık gideri 12060 (günlük 33.5) akçaydı.

E. Kedegre'deki Vakıf Kurumları

Paşa'nın sadrazamlığı esnasında, doğum yeri olan Kedegre (Vezirköprü) kasabası ahalisinin su konusunda sıkıntı yaşadıklarını arz etmesi üzerine, kendisi burada bir su vakfı kurar. Bu hayrat 14 çeşme, bahsedilen çeşmelerin su yolları ve bir maksimden oluşmaktaydı. Bu hayır kurumlarının ke-sintisiz hizmet vermesi için "mu'temed ve mukdim" bir kimse 20 akçalık yevmiye ile nâzır, işinin

ehli bir usta 8 akçalık yevmiyeyle su yolcu tayin edilir. Vakfiyedeki şart gereği su yolcu, bahsedilen su tesislerinin gereken tamirlerini yapacak, kadı gözetiminde bunların defterini tutacak ve bu defter gereği yaptığı masrafı mütevelliden alacaktır (BOA, D.HMH.d, nr. 21641, 279/A, s. 69; D.HMH.d, nr. 314, 21672/A, s. 39; EV.HMH.d, nr. 5411, 17a, 38b; Ülgen 1953: 565).

F. Vakfın Nezareti: Vakfın nezareti şeyhülislâmlara tahsis edilmiştir. Dolayısıyla vakfın ilk nâzırı kuruluş tarihinde şeyhülislâm olan Feyzullah Efendi idi. Nâzırlar, görevlilerin yükümlü oldukları hizmetlere liyakatli olup olmadıklarını, vakıf gelir ve giderlerinin muhasebesinin gereği gibi tutulup tutulmadığını, kısacası vakfın sağlıklı işleyip işlemediğini kontrol etmekle sorumluydular. Nâzırların bir diğer önemli göreviyse, şeyhülkura, muhaddis, dersiam, imam, muallim gibi belli bir eğitimi gerektiren kadrolara talip olanların imtihanlarını yapmak, aralarından bu görevleri yerine getirmede kabiliyetli olanları atamaktır. Bu görevleri karşılığında kendilerine günlük 50 akça verilecektir.

G. Müteveli: Vâkıf, vakfının tevliyetini kayd-ı hayat şartıyla kendisine tahsis etmiştir. Vakıf görevlilerinin atanma ve azlinin yanı sıra mütevellilerden sadece kendisine mahsus olmak üzere vakıf hususundaki “tağyîr ve tebdîl ve teksîr ve taklîl ve takyîd ve ıtlâk ve istibdâl ve ilhâk” tasarrufunu da şahsına bağlamıştır. Kendisinden sonra vakfın tevliyeti çocukları ve torunları arasındaki kız-erkek farkı olmaksızın “aslah ve erşed” olanlarına şart koşturmuştur. Aynı şartlara sahip kız ve erkek çocuklarının bulunması durumundaysa erkekler kızlara tercih edilecektir. Vâkıfın soyunun tükenmesi durumundaysa tevliyet, ailenin azatlı kölelerine aynı şartlar çerçevesinde geçecektir (Bu çalışmamızda kullandığımız belgelerin neredeyse tümünde, müteveli ile ilgili bilgi bulunmaktadır).

H. Vakfın Bozulması Durumu: Şayet vakıf zamanla bozulma, işlevsiz kalma, kendisinden beklenen hizmeti verememe gibi olumsuzluklarla karşılaşarsa, vakfın kalan kısmı fakir ve miskinlere verilecektir.

I. Vakıf Fazlası: Vakfın tüm ödenek ve masraflarının karşılanmasından sonra şayet geride herhangi bir meblağ kalacaksa, sonraki senenin başında vâkıfın hayatta olan bütün evlâdına eşit miktarda dağıtılacaktır. Bu dağıtımda erkeğin kadına, büyüğün küçüğe herhangi bir üstünlüğü kabul edilmeyeceği ve eşitlik ilkesine azamî derecede riayet edileceği şart koşulmuştur. Şayet evlâd-ı vâkıfın nesli kesilirse, o zaman vakıf fazlası ailenin azat edilmiş kölelerine aynı şartlar çerçevesinde dağıtılacaktır. Eğer onların da nesli kesilirse, vakfın fazlası nâzır tarafından İstanbul ve Eyüp’teki darülhadis, medrese, mescit, zaviye, mektep gibi eğitim kurumlarına sahip ve fakat maddeten zor durumda olan vakıflara yardım olarak verilecektir. Eğer bu da mümkün değilse vakfın geliri fakirlere tahsis edilecektir. Bu husus, Evahir-i Şaban 1113/20-30.01.1702 tarihli vakfiyede (VGMA, nr. 502, s. 16/31) tekraren teyit edilmiştir (BOA, D.HMH.d, nr. 21641, 279/A, s. 69; D.HMH.d, nr. 317, 21672/A, s. 222; EV.d, nr. 10060, vr. 28a-28b; EV.d, nr. 11479, bölüm: 671; EV.d, nr. 36334, v. 1b; EV.HMH.d, nr. 5411, vr. 17a, 38b).

J. Vakfedilen Kitaplar: Darülhadis kütüphanesine konulmak üzere vâkıf tarafından vakfedilen kitap kategorileri ve adetleri şöyleydi: Mesâhif-i Şerîfe: 3, Kütübü’t-Tefsîr: 67, Kütüb-i Fennü’l-Hadîs: 46, Kütübü’l-Fıkh: 86, Kitâbü Usûlü’l-Fıkh: 20, Kütübü’l-Kelâm ve’l-Akâ’id: 26, Kütübü’l-Me’ânî: 18, Kütübü’n-Nahv: 26, Kütübü’l-Edeb: 6, Kitâbü’l-Lügâ: 8, Kütübü’l-Mantık: 22, Kütübü’l-Hikme ve’l-Hey’e: 19, Kütübü’t-Tıbb: 6, Kütübü’l-Âdâb: 4, Kütübü’l-Tasavvuf ve’l-

Mev'iza: 26, el-Mecâmî': 20, Kütüb-i Fârisiyye: 8 (Süleymaniye Kütüphanesi, Yazma Başılar, nr. 2272, 1b-4a; Defter-i Kütüphanê-i Amca Hüseyin Paşa, 1310; Parmaksızoğlu 1987).

3. REBİYÜLÂHIR 1113/EYLÜL 1701 TARİHLİ ZEYL VAKFIYE

Bu zeyl vakfiye, VGMA'deki 502 numaralı defterin 7/22. sayfasının üst tarafında kayıtlı olup, Amcazade'nin Medine-i Münevvere'de inşa ettirdiği su vakfiyle ilgilidir. Rumeli Kadıaskeri es-Seyyid Ali Efendi tarafından onaylanan bu zeyl vakfiyenin mahkemede tescili esnasında Amcazade'yi kethüdası Hasan Ağa temsil etmiştir.

Medine'de, Menaha-i Hac denilen ve kible kapısına yakın bir yerde kurulan su vakfı musalla, sebil ve kuyudan oluşmaktaydı. Buradan sorumlu vakıf personeli ise nâzır, ab-keş, ferraş, kapıcı ve sebil sakacısı olmak üzere toplam beş kişiydi. Bunlardan nâzıra maaş olarak senede 10 eşrefî altın ve bir ciraye, bakım ve tamirinde sorumlu olduğu kuyunun masraf bedeli içinse 20 eşrefî altın verilecektir. Abkeşlere, maaş olarak senede 10 eşrefî altın ve bir ciraye; kullandığı ip ve kova gibi malzemenin masrafı içinse 25 eşrefî altın ödenecektir. Kapıcı, ferraş ve sebil sakacısının ücretleri aynı olup yıllık 5 eşrefî altınla bir cirayeydi (BOA, D.HMH.d, nr. 21641, 279/A, s. 68; D.HMH.d, nr. 314, 21672/A, s. 38, 166; D.HMH.d, nr. 317, 21672/A, s. 221; C.BLD, nr. 101/5043; EV.d, nr. 36334, 1b; EV.d, nr. 28405, 1b; EV.d, nr. 28588, 1b; EV.d, nr. 29240, 2a; EV.d, nr. 29430, 2a; EV.d, nr. 29683, 2a; EV.d, nr. 30222, 1b; EV.HMH.d, nr. 5411, 6b, 16b, 38b, 86a).

4. EVAHİR-İ ŞABAN 1113/20-30.01.1702 TARİHLİ VAKFIYE

VGMA'de bulunan 502 numaralı defterin 13-17/28-32. sayfalarında kayıtlı olan bu vakfiye, Amcazade'nin çok sayıda mülkünü vakfına bağışlamasını konu almaktadır. Bu özelliğinden dolayı vakfın ana vakfiyeden sonraki en önemli vakfiyesidir. Vakfiyenin onaylandığı mahkemede Paşa'ya yine kethüdası Hasan Ağa vekâlet ederken, işlem için gerekli olan tescil mütevelliliği göreviniyse Çavuşbaşı Yusuf Bey yerine getirmiştir. Bu vakfiyeye konu olan başlıca mülkler şunlardır:

A. Konak: İstanbul'da, Molla Gürânî civarındaki Başçı el-Hac Mahmud Mahallesi'nde yer alan bu konağın iç avlusunda altı fevkanî oda, bir cihannüma, beş tahtanî oda, bir kârgîr mahzen, bir hamam, bir mutfak, iki kuyu ve bir bahçe bulunmaktaydı. Dış avludaysa, üst tabakada yedi oda, bir taş oda, bir köşk, iki sofa, iki dehliz; orta tabakada onbir oda, bir mahzen; alt tabakada bir köşk, iki ahır, bir mutfak, bir su kuyusu, bir çuvaldız su, avlu ve bahçe yer almaktaydı (BOA, MAD.d, nr. 5362, s. 264, 265; C.EV, nr. 10186).

B. Saray: Eyüp'teki Kiremitçi Süleyman Mahallesi'nde bulunan bu sarayın dış avlusunda beş fevkanî oda, bir köşk, altı sofa, üç tahtanî oda, bir sofa, bir mutfak; bahçenin içinde şadırvan, havuzlu bir köşk, iki tahtanî oda, bir büyük ahır, bir kârgir mutfak, üç su kuyusu, ahır etrafında altı oda, sekiz kenef, sekiz masura su ve içinde meyveli ve meyvesiz ağaçların bulunduğu bir bahçe vardı. Sarayın iç avlusundaysa altı oda, bir cihannüma, bir kiler, bir köşk, beş sofa, bir şadırvan, bir havuz, iki hamam, bir mutfak, bir kapıcı odası; ard kapıda iki oda, yedi kenef, bir kârgir su mahzeni, bir su kuyusu, içinde meyveli ve meyvesiz çok sayıda ağacın yer aldığı bir bahçe bulunmaktaydı (BOA, MAD.d, nr. 5362, s. 264, 265; D.BŞM, nr. 1408/58; D.HMH.d, nr. 314, 21672/A, s. 39, 166;

D.HMH.d, nr. 21641, 279/A, s. 69; EV.HMH.d, nr. 5411, 17a, 38b, 86a).

C. Yalı: Meşruta veya direkli yalı olarak da bilinen bu yalı Beykoz'un Andoluhisarı semtinde yer almaktadır. Yalının dış avlusunda üç sofalı bir yüksek oda, iki köşk, dört oda, tahtanî iki oda, iki su kuyusu, bahçe, bahçe içinde bir köşk ve üç bekçi odası, bir liman, liman üzerinde iki oda, bir mutfak, bir kiler bulunurdu. İç avlusundaysa iki yarım sofalı bir büyük oda, bir mabeyn odası, bir küçük oda, iki sofa, iki tahtanî oda, kiler, bir mutfak, iki halvetli hamam, camekân, kenef ve bahçeyi içine alan bir yalı vardı.

İç ve dış avludakilerin dışında, Paşa'nın burada bir başka mülkü daha vardı ki, o da, yukarıda tarif edilen yapının güneyinde ve kıyıda bulunan yalıydı. Bu yalının iç ve dışında fevkanî ve tahtanî birçok ev, hamam, camekân, dehliz, ahır, mutfak, kayıkhan, köşk, şâdırvan, tahta bend, meyveli ve meyvesiz ağaçları ihtiva eden bahçe bulunurdu.

Paşa'nın, bu binaların doğu tarafına düşen bir mülkü daha vardı. Bu mülk birçok ev, hamam, camekân, havuz, iki su kuyusu, meyveli ve meyvesiz ağaçları içeren bahçe, içinde iki masura suyun bulunduğu küçük bir yapıdan oluşmaktaydı. Bu mülklerin yanında bulunan ve köprüyle geçilen arazideyse bağlar ve meyve ağaçlarını içeren bir koru vardı (BOA, A.MKT.NZD, nr. 48/41; C.EV, nr. 10186; D.HMH.d, nr. 314, 21672/A, s. 39; D.HMH.d, nr. 21641, 279/A, s. 69; D.HMH.d, nr. 317, 21672/A, s. 222; D.TŞF, nr. 1/79; EV.d, nr. 26210, 4a-5b; EV.d, nr. 36334, 1b; EV.HMH.d, nr. 5411, 6b, 17a, 38b, 86a; HR.MKT, nr. 115/1; MAD.d, nr. 5362, s. 264-265; Nazım 1257: 131; Defterdar 1995: 765-766, 792; Anonim 2000: 145, 266; Silâhdar 2001: 446-450, 455-456, 462-463, 464-465, 587, 681-683, 908, 912).

D. Fırın: İstanbul'da Cebe Ali Kapısı yakınındaki Küçük Mustafa Paşa Çarşısı'nda yer alan bu fırın, Şah Mehmed el-Fenârî Vakfı'na ait ve ayda 600 akça mukataası bulunan 662 ziralık arsanın üzerine, vakfın mütevellisinin izniyle inşa edilir. Ekmek fırını olarak faaliyet gösteren bu fırın, tahtadan yapılmış 4 oda, tezgâh, ahır, altı mükemmel çarh ve diğer fırın aletlerine sahipti (BOA, D.HMH.d, nr. 21641, 279/A, s. 68; EV.d, nr. 28405, 1b; EV.d, nr. 28588, 1b; EV.d, nr. 29240, 1b; EV.d, nr. 29430, 1b; EV.d, nr. 29683, vr. 1b; EV.d, nr. 30222, vr. 1b; EV.HMH.d, nr. 5411, vr. 6a, 16b, 38a).

E. Kaşıkçı Hanı: İstanbul'da, Kaliçeciler Hanı yakınında yer alan bu han, Amcazade tarafından satın alınarak vakfedilmiştir. Hanın fevkanî 14, tahtanî 12 olmak üzere toplam 26 kargir odası, 1 dehliz, 1 sarraf dükkânı ve 2 masura akarsuyu bulunmaktaydı.

Hanla birlikte Paşa, burada iki mülk daha alır. Bunlardan birisi hanın bitişiğinde olan ve Haseki Sultan Vakfı'na ait, yıllık 70 akça mukataalı olan arsa üzerinde bulunan su mahzeniydi. Diğeriyse Mahmud Paşa Vakfı'na ait, senelik 2000 akça mukataalı ve üzerinde 7 dükkânın bulunduğu arsaydı (BOA, D.HMH.d, nr. 314, 21672/A, s. 39, 166; EV.d, nr. 28405, 1b; EV.d, nr. 28588, 1b; EV.d, nr. 29240, 1b; EV.d, nr. 29430, 1b; EV.d, nr. 29683, 1b; EV.d, nr. 30222, 1b).

F. Manyas'daki Değirmen: Manyas Kazası'na bağlı Mürüvvetler Köyü'nde, Mürüvvetler Nehri üzerinde üç göz olarak inşa edilen değirmenin yeri için Karaca Ahmed Paşa Vakfı'na yıllık 360 akça kira ödenirdi. Bu arsanın üzerinde değirmen dışında bir ahır da inşa edilmiş ve geri kalan kısmınaysa çok sayıda ağaç dikilerek bahçe hâline getirilmiştir (BOA, D.HMH.d, nr. 21641, 279/A, s. 69; EV.HMH.d, nr. 5411, 17a, 38b).

G. Mihaliç'deki Değirmen: Daha önce yapılmış ve fakat zamanla harap olan bu değirmen, vâkıf tarafından onarılıp faal hale getirilmiştir. Hüdavendigâr Livası'nın Mihaliç Kazası'na bağlı Haydar Köyü'nde yer alan ve beş gözden müteşekkil olan bu değirmen Nilüfer Suyu üzerindedir.

H. İstanbul'daki Su Vakfı: Paşa'nın, İstanbul civarında bütün hafriyat ve nakliyat masraflarını kendi parasıyla karşılayarak bulduğu dört masura suyun vakfedilmesinden oluşan hayratıydı. Sultan Süleyman su yolunu kullanarak İstanbul'a ulaşan bu sulardan Cebecibaşı Karyesi'nden çıkarılan iki masurası Darülhadis'e; Karfa Karyesi'nden çıkarılan iki masurası Sofcular Hanı'na akıtılacaktır (BOA, ŞD, nr. 163/53; İstanbul Su Külliyyatı-II 1997: 383; İstanbul Su Külliyyatı-VI 1998: 171-172; İstanbul Su Külliyyatı-XIII 2000: 137; İstanbul Su Külliyyatı-XVIII 2000: 168-170; İstanbul Su Külliyyatı-XVI 2000: 245-247; İstanbul Su Külliyyatı-XXVII 2003: 5, 7; İstanbul Su Külliyyatı-XXVII 2003: 5-6, 7-8).

I. Edirne'deki Su Vakfı: Paşa'nın İstanbul, Kedeğre ve Medine gibi değişik yerlerde su vakfı bulunmakla birlikte, en çok su vakfettiği şehir Edirne olmuştur. Bir kısmını kendisinin yaptırdığı hafriyat sonrası, bir kısmınıysa satın alarak elde ettiği suların dört masurasını Arabacılar Meydanı'nda yaptırıp vakfettiği çeşmeye (Peremeci 1940: 107; Mehmed Süreyya 1311: 202), bir masurasını Kurşunlu Mescid denilen yerde yaptırdığı çeşmeye akıtır. Vâkıfın yaptığı su yolundan akan diğer ondört masura suyun iki masurası, Top Yolu mevkiinde yaptırdığı çeşmeye, on iki masurası da Buçuktepe'de bulunan bağlar içindeki maksime akıtılır. Maksimdeki bu suyun iki masurası Kıyık Camisi'nde yaptırdığı çeşmeye (Onur 1972: 37-39; Bayrak 1994: 204), iki masurası Musa Efendi Türbesi'nde yaptırdığı çeşmeye ve iki masurasıysa Taşlık Camisi avlusunda yaptırdığı şadırvana (Anonim 2000: 164) bağlanır.

a. Edirne'deki Suyolu Personeli: Vâkıf, buradaki maksim, şadırvan, su yolu ve çeşmelerin bakım ve onarımını yaptıracak nâzır, su yolcu ve su yolcu halifesinden oluşan üç kişilik personel kadrosu ihdas eder. Bunlardan nâzırın görevi, yapı ve görevlileri kontrol etmek olup, kendisine günlük 15 akça ücret verilecektir. Su yolculuğu hususunda uzman ve usta olanlar arasından seçilecek su yolcuya 20 akça ve görevinde ona yardımcı olacak su yolcu halifesineyse 10 akça yevmiye verilecektir. Edirne'deki su vakfının bütün tesisatının masraf ve malzemesi, vakfiyede de belirtildiği gibi kadının masraf defterini incelemesinden sonra vakıf mütevellisi tarafından karşılanacaktır.

J. Edirne'deki Kenepler: Paşa'nın Edirne'de yaptığı diğer bir yapı olan kenepler, Arabacılar Meydanı'nda yer almaktaydı. Buradaki keneplerin temizliğiyle sorumlu bir kişi ferraş olarak atanacak ve kendisine günlük 5 akça ücret verilecektir. Sonraları bu keneplerin lağımalarının temizliği sorun hâline gelince bunlara kariz de ilave edilecektir. Acı Çeşme'den Beypınarı'na kadar uzanan bu kariz taştan inşa edilmiş olup, uzunluğu 800 ziraydı.

K. Edirne'deki Fırın: Edirne'de, Küçük Süleymaniye Pazarı yakınındaki el-Hac Mercimek Mahallesi'nde bulunan bu fırın, vâkıf tarafından satın alınarak vakfına bağışlanmıştır. Arsası Balaban Ağa Vakfı'na ait olan ve senelik kirası için 720 akça ödenen fırının dört fevkanî ambar, altı fevkanî oda, bir sofa, bir mutfak, bir büyük ahır, bir hamur teknesi, iki çarh değirmeni ve bir kenefi vardı.

L. İnebahtı'daki Hamam: Hem erkeklere, hem kadınlara hizmet veren çifte hamam, Amcazade tarafından, İnebahtı Kalesi'ndeki devlete ait ve yıllık 8000 akça mukataası olan arsa üzerine inşa ettirilmiştir. Paşa hamamın gelirini, Yukarı Kale'de bulunan camisinin masraflarına tah-

sis etmiştir (BOA, D.HMH.d, nr. 314, 21672/A, s. 38, 166; D.HMH.d, nr. 21641, 279/A, s. 67; D.HMH.d, nr. 317, 21672/A, s. 221; EV.HMH.d, nr. 5411, vr. 6a, 16b, 38a, 85b).

5. EVAİL-İ ZİLKADE 1113/30.03-07.04.1702 TARİHLİ ZEYL VAKFİYE

VGMA'de bulunan 502 numaralı defterin 17/32. sayfasında yer alan bu zeyl vakfiye Rumeli Kadiaskeri es-Seyyid Ali Efendi tarafından yazılmıştır. Amcazade'ye vekillik eden kethüdası Hasan Ağa mahkeme huzurunda müvekkilinin vakıf akarına yeni bir işletme eklediğini söylemiştir. Bu bahsedilen işletme Karamusalla Köyü sınırları içerisinde bulunan değirmendi. Bu köy, Bergos Kazası'na bağlı Çiftlik Köyü yakınındaki Sultan Selim Han Evkafı köylerinden biriydi. Ancak ne değirmenin idaresi, ne de geliri vakfa hasredilmemiştir. Paşa, bu değirmenine aynı kazaya bağlı bir diğer köy olan Oklağılı Köyü imamını mütevellî, köyün halkını da nâzır olarak atamıştır. Değirmenin geliriniyse, masrafını karşıladıktan sonra geri kalan kısmını adı geçen köyün (Oklağılı) hissesine düşen avarızının ödenmesine tahsis etmiştir.

6. EVÂHİR-İ SAFER 1120/11-20.05.1708 TARİHLİ ZEYL VAKFİYE

VGMA'deki 502 numaralı defterin 14/29. sayfasının derkenarında yer alan bu zeyl vakfiyenin konusu, vakfa ait bir fırının mülküne yapılan ilavelerdir. Bu sayfada daha önce vakfedilmiş iki fırından bahsedilmekle birlikte söz konusu kayıt, Edirne'deki fırının hizasına yazıldığından dolayı bununla ilgi olmalıdır. Zira bu ve bunun gibi defterin kenarına yazılmış olan zeyl vakfiyeler, ilgili oldukları mülklerin bulunduğu yerin hizasına yazılmaktaydı. Böylece, herhangi bir vakıf akarı hakkındaki bilgilerin bir arada olması sağlanırdı.

Bu zeyl vakfiye vakfın, vâkıftan sonraki ilk mütevellîyesi ve büyük kızı Ayşe Hanım zamanında yazılmıştır. Vakfiye, fırına bitişik, 128 ziralık arsa üzerine inşa edilmiş olan iki fevkanî oda ve altındaki ahırdan meydana gelen binanın, mütevellîye tarafından satın alınarak vakfın mülklerine dâhil edilmesini konu almaktadır.

7. 5 CEMAZİYÜLÂHİR 1169/07.03.1756 TARİHLİ ZEYL VAKFİYE

Bu zeyl vakfiye, VGMA'deki 502 numaralı defterin 5/20. sayfasının üst kenarına yazılmıştır. Asıl vakfiyeden yaklaşık olarak 56 yıl sonra yazılmış olan bu zeylin buraya kaydedilmesinin sebebi, bir vakıf mülkü ile ilgili istibdaldır. Bilindiği üzere istibdal, vakfa ait herhangi bir taşınmazın kendisinden daha faydalı olan bir şeyle değiştirilmesiydi (Pakalın 1983: 96; Akgündüz 1988: 195, 290-291; Döndüren 1998: 63-66; Özcan 2003: 322-325). Alınan yeni mülk vakıf malı statüsüne girerken, verilen mülkse alanın mülkiyetine geçirdi. (Ülken 1971: 17-18; Kurt 1998: 159).

Bir istibdal işlemine ait zeyl vakfiyenin bu sayfada bulunması tesadüfî değildir. Çünkü işleme konu olan mülk, bu sayfada yer alan Sofcular Hanı'nın eklentisi olan bir arsaydı. Yukarıda da bahsedildiği gibi Sofcular Hanı, Mahmud Paşa Vakfı'na ait arsanın üzerine inşa edilmiş ve bu arsanın mukataa bedeli olarak adı geçen vakfa her yıl 3067 akça verilmekteydi. Ancak 1756 yılına gelindiğinde vakfın, yine bitişğinde olan Abdüsselam Vakfı'na ait araziye de kullandığı görülmektedir.

Çünkü istibdal, bahsedilen vakfa ait olup da Amcazade Vakfı'nın üzerinde bina yaptığı bu arsaya ilgilidir. Kullanım hakkı Amcazade Evkafı'na ait olan arsanın 24508 kuruş değerindeki 966 ziralık kısmı, üzerindeki binalarla birlikte, bitişiğinde padişah tarafından yaptırılan cami için satın alınır. Alınan bu arsaya karşılık, büyük bir han olan Yolgeçen Hanı, bütün müstemilatıyla Amcazade Vakfı'na verilir. 29960 kuruş değerinde olan söz konusu han, İstanbul'da, Mercan Çarşısı'ndaki Ferhat Paşa Camisi'nin civarındaydı. Bu değişim işleminden sonra, padişaha ait vakfın tasarrufuna geçen arsanın 11 kuruşluk mukataa bedeli, Evkaf-ı Hümayun tarafından Abdüsselam Vakfı'na ödenmeye başlanacaktır (BOA, D.HMH.d, nr. 314, 21672/A, s. 38; D.HMH.d, nr. 21641, 279/A, s. 67, 68, 69; D.HMH.d, nr. 317, 21672/A, s. 221; EV.d, nr. 28405, 1b; EV.d, nr. 28588, 1b; EV.d, nr. 29240, 1b; EV.d, nr. 29430, 1b; EV.d, nr. 29683, 1b; EV.d, nr. 30222, 1b; EV.d, nr. 36334, 1b; EV.HMH.d, nr. 5411, vr. 6a, 16b, 17a, 3a, 38b, 85b, 86a).

8. 26 RAMAZAN 1112/06.03.1701 TARİHLİ HÜCCET

VGMA'deki 734 numaralı defterin 40-41. sayfalarında kayıtlı olan bu hüccet yine Rumeli Kadaskeri es-Seyyid Ali Efendi tarafından onaylanmıştır. Bu hüccetin hemen başında 22 Rebiyülâhır 1114/15.09.1702 tarihli bir ferman sureti bulunmaktadır. Bu fermanda aşağıda ayrıntıları verilen Buçuktepe Sarayı'nın sadrazam tarafından padişaha hediye edildiği, sarayın Emlâk-i Hümayun'a geçtiği, bu işlemle ilgili hüccet ve temessüklerin Haremeyn-i Şerifeyn Muhasebesi Defterleri'ne kaydedildiği belirtilmiştir. Bu hediye edilme olayı Amcazade'nin görevinden azledilmesinden (11 Rebiyülâhır 1114/04.09.1702'de) 11 gün sonra ve ölümünden de 7 gün önce (29 Rebiyülâhır 1114/22.09.1702) gerçekleşir (Defterdar 1995: 735; Anonim 2000: 163, 165; Uşşâkizâde 2005: 522, 709; Silâhdar 2001: 548; Râşid 1282: 542-544; Ahmed Tâ'ib 1271: 125-126; Ayvansarâyî 1978: 13; Ayvansarâyî 1985: 348, 396; Hammer 1990: 50-51).

Konusundan da anlaşılacağı üzere, her ne kadar Amcazade'nin vakıflarıyla ilgili deftere kaydedilmişse de, bu hususun Paşa'nın vakıflarıyla bir ilgisi yoktur. Hüccetin konusu bahsedilen tarihte padişaha hediye edilen bu saray ve müstemilatının Amcazade tarafından satın alınmasıdır. Bu satış işleminde Paşa'ya kethüdası Ali Ağa vekillik eder. Söz konusu mülkün, dergâh-ı âlî kapıcıbaşlarından olan Mehmed Bey bin Ali Paşa tarafından Amcazade'ye 3000 esedî kuruşa satıldığı, sadrazamın kethüdası ve vekili olan Ali Ağa'nın Vezneciler'deki evinde toplanan mahkeme yetkilileri ve şahitler huzurunda ifade edilir.

Satın alınan Buçuktepe Sarayı Edirne'nin Buçuktepe semtinde yer almaktaydı. Bu yapının dış kısmında dört oda, bir hazine odası, bir mabeyn odası, bir kahve odası, bir yan sofa, bir orta sofa, bir açık sofa, üç kenef, bir ırgat odası; bunların altında bir büyük ahır, bir oda, bir öküz ahır, bir koltuk ahır; sokak kapısı yakınında içinde meyveli ve meyvesiz ağaçların bulunduğu bahçe; bitişiğinde tahminen dört dönüm çayır, bir su kuyusu; yapının iç kısmında fevkanî yarım sofalı bir büyük oda, bir küçük oda, bir orta sofa, iki yan sofa, dehliz; bunların önünde bir küçük sofa, bir fırın, dört gözlü bir tahta çatma anbar, bir mutfak, bir hamam, bir halvetli ve bir kurnalı hamam, bir külhan odası; bahsedilen bu odalar ve sofalar altında bir oda, bir kiler, bir miktar bahçeyi de içine alan çiftlik evi; bu evin içinde bulunan dört çift kara sığır öküz, dört araba, iki pulluk, çerşineyle birlikte semer, beş kara sığır sabanı, dört balta, yüz kile mezru buğday ve yüz kile kara tereke; yine Buçuktepe'de, hudutları belli üç sofalı fevkanî bir köşk, bir küçük oda, iki tahtanî oda ve fevkanî ve tahtanî kenefler, bir su kuyusu, çeşitli meyve ağaçları ve üzüm bağlarından oluşan tahminen on beş dönüm mülktü.

Bu binaların yanı sıra Amcazade aynı kişiden, toplam 1055 kilelik tohumun ekildiği farklı büyüklükteki 12 tarla; 12 dönümlük bir bağ ve 100 dönümlük bir çayır da satın alır. Bütün bu arazilerin 2000 kuruşa satın alındığı, 26 Ramazan 1112/06.03.1701’de mahkemece tasdik edilir. Nitekim bu mülklerin satışına dair şu temessükler verilir:

8.1. 29 Ramazan 1112/09.03.1701 Tarihli Temessük: 734 numaralı defterin 41. sayfasında kayıtlı olan bu temessük, tarlaların en büyüğü olan 650 dönümlük tarlanın Amcazade’ye devri için “sahib-i ard” olan el-Hac İbrahim Akpınarî tarafından verilmiştir. Bu tarla, Arnavutköy civarında bulunan Çanşir Toprağı da denilen Kara adlı yerdeydi.

8.2. Gurre-i Şevval 1112/11.03.1701 Tarihli Temessük: 734 numaralı defterin 42. sayfasında kayıtlı olan bu vesika, Paşa’nın satın aldığı ve yukarıda bahsedilen mülklerinin devir işlemlerini konu alır. Alınan bu yerler II. Bayezid’in Edirne’deki evkafının mukataası dahilindeydi. Bu tarlalar ve bulundukları yerler şöyleydi:

50 ve 80 kile tohum ekilen ikisi Solak Çeşmesi yakınında, 30 kile tohum ekileni Bosna Köyü civarında (Mesih Paşa Bahçesi yakınında), 10 ve 50 kile tohum ekilen ikisi çiftlik yakınında, 30 kile tohum ekileni Yahudiler Mezarlığı semtinde, 15 ve 50 kile tohum ekilen ikisi Buçuktepe (Müşahib Paşa Bağları) civarındaydı. Böylece toplam 320 kile tohumun ekilebildiği 8 tarlanın mutasarrıfı olan Mehmed Bey, mahkeme huzurunda bunları Amcazade’ye sattığını beyan eder. II. Bayezid Evkafı’nın mütevellisi Ahmed de, elde edilen ürünün öşrünün bahsedilen vakfa verilmesi şartıyla bu devir işlemini onaylar.

8.3. 28 Ramazan 1112/08.03.1701 Tarihli Temessük: 734 Numaralı defterin 42. sayfasında kayıtlı olan bu temessük, Paşa tarafından alınan bağ arazisiyle ilgilidir. Bu arazi Edirne’de bulunan Mezid Bey Evkafı’nın köylerinden olan ve Edirne Kazası’na bağlı Burnu Penbeli Köyü sınırları içerisindeydi. Tahminen 12 dönüm olan bu bağ, Mehmed Bey’in tasarrufundaydı. Buçuktepe Çiftliği tarlaları denilen ve Düz Bağlar’da (Solak Çeşmesi yakınında) bulunan bu bağ, sahibi tarafından Amcazade’ye satılır. Her yıl elde edilen ürünün öşrünün adı geçen vakfa verilmesi karşılığında vakfın mütevellisi Ömer de bu devir işlemini verdiği temessükle onaylar.

8.4. 28 Ramazan 1112/08.03.1701 Tarihli Temessük: VGMA 734 numaralı defterin 43. sayfasında kayıtlı olan bu temessük, bir tarlanın Amcazade tarafından satın alınışına dair, Mezid Bey Evkafı mütevellisi Ömer Bey tarafından verilmiştir. Yine Mehmed Bey’den alınan bu tarla Burnu Penbeli Köyü sınırları içerisinde yer almaktaydı. Bu tarla, Bosna Köyü karşısında ve su kenarında bulunan tahminen 25 kile tohumun ekilebildiği Buçuktepe tarlalarından biriydi. Eskiden olduğu gibi, bu tarladan elde edilecek ürünün öşrü yine adı geçen vakfa verilecektir.

8.5. 29 Ramazan 1112/09.03.1701 Tarihli Temessük: 734 numaralı defterin 43. sayfasında kayıtlı olan bu temessük, yukarıdaki 26 Ramazan 1112/06.03.1701 tarihli vakfiyede geçen çayırın satışıyla ilgili temessüktür. Bahsedilen çayırın bulunduğu topraklar, Zaim Ahmed’in zeameti dâhilinde olduğundan bu temessük onun tarafından verilmiştir. Bu çayır 100 dönüm olup, Edirne Kazası’ndaki Çöke Nahiyesi’ne bağlı Süleyman Danişmend Köyü sınırları içerisindeydi. Buçuktepe Çiftliği çayırları olarak bilinen yerde olan bu çayır da Amcazade’ye birçok mülk satmış olan Mehmed Bey tarafından satılmıştır.

8.6. 28 Ramazan 1112/08.03.1701 Tarihli Temessük: 734 numaralı defterin 43. sayfasında kayıtlı olan bu temessük, 26 Ramazan 1112/06.03.1701'de satın alınan mülklerden biri olan ve Sirke İbrahim Bağ civarında bulunan, tahminen 30 kile tohumun ekilebildiği tarlanın devir işlemini konu edinmektedir. Arnavut Köyü sınırı içinde olan bu tarla Buçuktepe Çiftliği tarlalarındandı. Tahminen otuz kile tohumun ekilebildiği bu tarlanın devir işlemi için arazinin zâbiti olan el-Hâc Halil tarafından temessük verilmiştir.

9. 7 ZİLKADE 1106/19.06.1695 TARİHLİ HÜCCET

734 numaralı defterin 44. sayfasında kayıtlı olan bu hüccet, Edirne'de, Tunca Nehri kenarında bulunan konakla ilgilidir. 7 Zilkade 1106/19.06.1695'te mahkeme huzurunda Rumeli Kadiaskeri Mustafa Efendi tarafından yazılan bu hüccet, Kayya (Kıyye) Hanım'ın oturduğu söz konusu konağın, hayattayken eşi tarafından kendisine hediye edildiğinin mahkemece tescilini konu almaktadır. Hüccetin hemen başında, bu konağın daha sonra Hüseyin Paşa tarafından padişaha hediye edildiğine dair 22 Rebiyülâhır 1114/15.09.1702'de hüccet ve temessük verildiği ve bunun ilgili yere kaydedildiğine dair atıf bulunmaktadır.

Hüccet, azledilerek katledilen Veziriazam Ali Paşa bin Mehmed'in terekesiyle ilgili işlemle başlamaktadır. Buna göre yapılan muhasebe sonrası Paşa'nın borcu, terekesinden daha fazla çıkar. Terekesinin müsaderesi için el-Hac İbrahim bin İsmail kayyım olarak görevlendirilir ve kendisi Paşa'nın bütün mallarını müsadere eder. Ancak, müsadere edilen mallardan biri olan ve Edirne'de, Evliya Kasım Paşa Mahallesi'nde, Tunca Nehri kenarında bulunan konak hususunda sorun çıkar.

Sorunun halli için kurulan mahkemede kayyım, Kayya Hanım'ın haksız yere konağa tasarruf ettiğini, buranın borca karşılık alınması gerektiğini söyler. Kayya Hanım ise, söz konusu konağın hayattayken eşi tarafından kendisine bir çok şahidin huzurunda hediye edildiğini iddia eder. Mahkeme başkanının talebi üzerine mahkemeye çağrılan Kasım Paşa Mahallesi sâkinlerinden İmam es-Seyyid Ahmed Efendi ve Seyyid Abdurrahman Efendi adlı şahitler, onun beyân ettiklerini doğrulayınca, kayyım ve Paşa'nın oğlu İbrahim Bey davalarından vaz geçerler. Bunu üzerine mahkeme mülkün Kayya Hanım'a ait olduğuna hükmederek, davaya şahitlik eden 12 kişilik heyetin önünde 7 Zilkade 1106/19.06.1695 tarihli bu hücceti yazar.

10. 29 SAFER 1114/25.07.1702 TARİHLİ HÜCCET

734 numaralı defterin 44. sayfasında kayıtlı bu hüccetin konusu da yukarıda bahsedilen konaktır. Hüccetin hemen girişinde 22 Z. 1114/08.05.1703 tarihinde kaydedilmiş bir ferman sureti bulunmaktadır. Bu suretin içeriği, Amcazade'nin hayattayken sahip olduğu söz konusu konağı hüsn-ı rızasıyla padişaha hediye ettiğine dair verilen temessük ve hüccetlerin Haremeyn-i Şerifeyn Defterleri'ne kaydolunma işlemiyle ilgilidir.

Edirne Kadısı es-Seyyid Mahmud Efendi tarafından yazılan bu hüccet, söz konusu konağın Amcazade Hüseyin Paşa tarafından satın alınma işlemi konu edinmektedir. İşlem, Kayya Hanım'ın hâlâ oturmaya devam ettiği konakta mahkeme üyesi Ali Efendi, Kayya Hanım'ın ve-killeri olan Ahmed ve Mehmed efendiler, Amcazâde'nin vekili İbrahim Ağa ve diğer 13 şahidin

huzurunda gerçekleşir. Evliya Kasım Paşa Mahallesi'nde olan bu konağın iç tarafında fevkanî iki oda, bir küçük oda, bir küçük camekânlı hamam, bir şehinşahlı oda, sofa, iki tahtanî oda, mutfak, bir su kuyusu, avlu, kenef; dış tarafındaysa beş büyük fevkanî oda, divanhâne, bir köşk ve yanında bir küçük oda, dehliz, kenef, ortada iki oda, tahtanî ahır ve samanlık, mutfak, kiler, çeşme ve bir masura su bulunmaktaydı. Bu konak tüm müştemilatıyla 5000 kuruşa Paşa'ya satılır. Bu meblağ mahkeme huzurunda Kayya Hanım'ın vekillerine teslim edilerek, devir işlemi bitirilir.

11. 19 REBİYÜLEVVEL 1114/13.08.1702 TARİHLİ HÜCCET

734 numaralı defterin 45. sayfasında kayıtlı olan bu hüccet, yukarıda bahsi geçen konağın civarındaki arsanın, Ali Paşa'nın varisleri tarafından Amcazade Hüseyin Paşa'ya satışıyla ilgilidir. Hüccetin başında, söz konusu mülk hakkında ferman çıktığı ve bunun bir suretinin ilgili yere kaydedildiğine dair 22 Rebiyülâhır 1114/15.09.1702 tarihli bir kayıt bulunmaktadır. Hüccet, Edirne Kadısı Mahmud Efendi tarafından yazılmıştır.

Mahkeme, satışın hukuka uygun olarak yapılması için Mevlana Ahmed Efendi'yi, Kayya Hanım'a intikal eden Kasım Paşa Mahallesi'ndeki konağa gönderir. Satış işlemi burada ve birçok şahidin huzurunda gerçekleşir.

Önce bu mülkün hukuki durumundan bahsedilir. Buna göre, Veziriazam Ali Paşa öldüğünde arkasında varis olarak eşleri Kayya Hanım ve Arife Hatun, oğulları İbrahim, Mehmed ve Yahya Beyleri bırakır. Daha sonra bunlardan Yahya Bey vefat edince hissesi/veraseti annesi Arife bint-i Abdullah ile anne bir kardeşleri Mustafa ve Ali, baba bir kardeşleri İbrahim ve Mehmed beylere intikal eder. Mahkeme daha önce, Paşa'dan kalan ve satışa konu olan arsayı 288 sehim/hisse olarak hesaplamış ve taksimatı şöyle yapmıştır: Arife Hanım'a 32 sehim; Kayya Hanım'a 12 sehim; İbrahim ve Mehmed beylere 105'er sehim; Mustafa ve Ali'ye 14'er sehim.

Arsanın satış işlemi, tarafların vekilleri, şahitler ve mahkeme temsilcisi huzurunda gerçekleşir. Mahkeme temsilcisi, vekiller ve şahitler huzurunda, Ali Paşa'nın terekesinden olan ve onun vefatından dolayı varislerine intikal eden Evliya Kasım Paşa Mahallesi'ndeki 2145 ziralık mülk boş arsanın, 1500 kuruş karşılığında her türlü eklenti, hak ve hukukuyla Paşa'ya satıldığını beyan eder. Bu beyan üzerine Edirne mahkemesi, satışı onaylayan 19 Rebiyülevvel 1114/13.08.1702 tarihli işbu hücceti yazar.

12. EVAİL-İ REBİYÜLEVVEL 1114/26.07-03.08.1702 TARİHLİ TEMLİKNAME

Bu temlikname, Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Kâmil Kepeci Tasnifi'nin 27 S. 1114/23.07.1702 tarih ve 3319 numaralı defterin 1 ile 30. sayfaları arasında yer almaktadır. Temlikname, İnebahtı'daki havas-ı hümayun köylerinin bir kısmına ait gelir kaynağının vakfa bağlanmasını konu almaktadır. Bozikişte mukataası olarak adlandırılan bu mukata İnebahtı'ya bağlı Galata Köyü ile Karlılı'ne bağlı İnekli Kasrı Nahiyesi'nin 11; İvlihu (İvlihur?) Nahiyesi'nin 5; Aydos Nahiyesi'nin 7; Varanka (Varatfa?) Nahiyesi'nin 2 köyüyle bu nahiyelere bağlı 5 mezradan müteşekkildi. Evail-i Rebiyülevvel 1114/26.07-03.08.1702'de gerçekleştirilen bu tahsis işlemine göre 31 köy ve mezra, padişah fermanıyla havas-ı hümayundan çıkarılıp Amcazade'ye İnebahtı'daki vakıf kurumlarının ihtiyacı-

larına hasretmesi için temlik edilir. (BOA, C.EV, nr. 266/13560; D.HMH.d, nr. 314, 21672/A, s. 38; D.HMH.d, nr. 21641, 279/A, s. 67; D.HMH.d, nr. 314, 21672/A, s. 166; D.HMH.d, nr. 317, 21672/A, s. 221; EV.d, nr. 28405, 1b; EV.d, nr. 28588, 1b; EV.d, nr. 29240, 1b; EV.d, nr. 29430, 1b; EV.d, nr. 29683, 1b; EV.d, nr. 30222, 1b; EV.d, nr. 36334, 1b; EV.HMH.d, nr. 5411, 6a, 38a, 85b; Kiel 1995: 379-387; Kiel 2000: 286).

Sonuç

Osmanlı Devleti'nde birçok hizmetler ifa etmiş ve sayıları onbinlerle ifade edilen vakıf kurumunun gereği gibi anlaşılması hususunda birinci el kaynaklar büyük bir önem taşımaktadır. Bu kaynakların başlıcaları vakfiyeler, vakıf muhasebe kayıtları, temliknameler, görevli atamalarıyla ilgili arzlar, hüccetler gibi arşiv kaynaklarıyla çağdaş tarihler, mecmualar, risaleler gibi orijinal kaynaklardır.

Bunlar arasından en önemlileri hiç şüphesiz vakfiyelerdir. Vakfiyeler, gerek ilgili olduğu vakıfların ilk belgeleri olması, gerek konu hakkında en derli toplu bilgiyi vermesi ve gerekse bizzat vakıf kurucusu tarafından kaleme alınmış olması münasebetiyle büyük ehemmiyeti haizdir. Başka hiçbir belge bulunamasa bile, bir vakfiye başlı başına ilgili olduğu vakıf hakkında yeterli bilgiyi verebilmektedir. Bu sayede biz, bir vakfın kuruluş amacı, etkinlik sahası, mülkleri, mülklerinin yerleri, vakfedilen malların nitelik ve niceliği, vakıf kurumlarını, kurumlarda çalışan personeli, personelin maaş ve sayıları, onların görevleri, vakfın bulunduğu yerlere katkısı gibi birçok konuda fikir sahibi olabilmekteyiz.

Araştırma konumuz olan Amcazade Hüseyin Paşa Evkafı vakfiyeleri de yukarıda bahsedilen bilgileri fazlasıyla vermektedir. Gerek vakfiyeler ve gerek vakıfla ilgili hüccet, temessük, temlikname gibi vesikaların verdiği bilgilere göre Amcazade Hüseyin Paşa din, eğitim, kültür, bayındırlık gibi sahalarda faaliyet gösteren birçok hayır kurumu kurmuştur. Onun vakıf kurumları başta başkent İstanbul olmak üzere Edirne, Filibe, İnebahtı, Kedegre ve Medine'de bulunmaktaydı. Bu kurumlara tahsis edilen gelir kaynaklarının bir kısmı Paşa'nın kendi malıyla alıp bağışladığı emlaktan sağlanırken, bir kısmıysa hazineden bağlanan tahsisattan sağlanmıştır.

Paşa'nın İnebahtı'daki cami ve mektep gibi kurumları dinî ve eğitsel; Medine'deki sebîl ve kuyusu beledî; Edirne'deki su yolları, çeşmeler, şadırvan, kenef gibi kurumlar dinî, beledî ve sıhîh; Kedegre'deki çeşme ve su yolları beledî; İstanbul'daki darülhadis, mescit, medrese, mektep, kütüphane, su yolları, çeşmeler gibi kurumlar dinî, eğitsel, kültürel ve beledî hizmetler ifa etmiştir.

Bunların dışında, vakfa gelir getirmek için kurulan değirmenler, hanlar, fırınlar, hamamlar, evli odaları, dükkânlar gibi iktisadî kuruluşlar, bulundukları yerlerin ekonomik hayatına kendi büyüklükleri nispetinde katkı sağlamıştır. Yine vakfın, kurumlarında çalıştırdığı onlarca insana sağladığı iş imkânıysa, onun istihdama yönelik faydasını göstermektedir.

Amcazade, yaptığı hayır kurumlarıyla ülkenin değişik yerlerindeki insanlara faydalı olduğu gibi, kendine ait bir kısım mülklerin kullanım hakkını vakıf kanalıyla evladına tahsis etmek suretiyle onlara da faydalı olmaya muvaffak olmuştur. Evladına yaptığı bu tahsis onların zor durumda kalmasını engellediği gibi, bunu vakıf yoluyla yapmak suretiyle de onların satılıp elden çıkarılmasını engellemiştir. Onun bu tercihi, Boğaz'ın en eski ahşap yalısının günümüze kadar ulaşmasına imkân sağlamıştır.

Yaklaşık olarak üç asır önce kurulan Amcazade Hüseyin Paşa Evkafı, vakıf kurumlarının ve gelir kaynaklarının bir kısmının düşman eline geçmesine, birçok vakıf kurumunun doğal afetlerde harap olmasına, hazine den bağlanan tahsisatın kesilmesine, bir kısım mülklerinin işgal edilmesine rağmen günümüze kadar ulaşabilmeyi başarmıştır. Vakıf, birçok imkânsızlığa direnerek verdiği sınırlı hizmetle, her şeye rağmen günümüzde hâlâ kuruluş amacına hizmet etmeyi sürdürmektedir.

KAYNAKÇA

1. ARŞİV BELGELERİ

a. Başbakanlık Osmanlı Arşivi:

- A.MKT.MHM (Sadaret Mektubi Mühimme Kalemi Evrakı), nr. 322/34 (7 Şaban 1281/05.01.1865).
- A.MKT.NZD (Sadaret Mektubi Kalemi Nezaret ve Deva'ir Evrakı), nr. 48/41 (21 Rebiyülevvel 1268/14.01.1852).
- A.MKT.UM (Sadaret Mektubi Kalemi Umum Vilayat Evrakı), nr. 412/40 (7 Zilkade 1276/26.06.1860)
- BEO (Bâb-ı Âlî Evrak Odası), nr. 1084/81285 (8 Şevval 1315/02.03.1898).
- C.BLD (Cevdet Belediye), nr. 101/5043 (11 Şaban 1189/07.10.1775); nr. 2565 (Gaye-i Receb 1156/18.09.1743); nr. 41/2018 (28 Zilhicce 1178/18.06.1765).
- C.EV (Cevdet Evkaf), nr. 10186 (tarihsiz); nr. 14/659 (15 Zilhicce 1218/27.03.1804); nr. 155/ 7719 (13 Cemaziyelevvel 1219/20.08.1804); nr. 266/13560 (6 Rebiyülevvel 1255/20.05.1839); nr. 30242 (29 Rebiyülevvel 1202/08.01.1788); nr. 6368 (Evail-i Rebiyülevvel 1196/14-22.02.1782).
- C.MF (Cevdet Maarif), nr. 123/6133 (3 Safer 1134/23.11.1721); nr. 37/1810 (8 Şaban 1211/06.02.1797); nr. 39/1940 (7 Cemaziyelevvel 1208/31.12.1793); nr. 399 (18 Şaban 1178/10.02.1765); nr. 4425 (11 Zilkade 1196/18.10.1782); nr. 54/2653 (27 Safer 1206/26.10.1791); nr. 6535 (29 Şaban 1155/29.10.1741); nr. 8/399 (18 Şaban 1178/10.02.1765); nr. 89/4425 (11 Zilkade 1196/18.10.1782)
- C.ML (Cevdet Maliye), nr. 23814 (3 Rebiyülahir 1202/12.01.1788).
- D.HMH.d (Bab-ı Defteri Haremeyn Muhasebesi Defterleri), nr. 21641, 279/A, s. 67-69 (1 Mart 1178-29 Şubat 1178/12.03.1765-11.03.1766); nr. 314, 21672/A, s. 38, 39, 166, 221 (1 Muharrem 1225-28 Zilhicce 1227/26.01.1810-02.01.1813).
- D.TŞF (Bab-ı Defteri Teşrifat Kalemi Evrakı), nr. 1/79 (1111/1699-1700).
- DH.SAİD.d (Dahiliye Nezareticisi Sicill-i Ahval Defterleri Fihristi), nr. 185/187 (29 Zilhicce 1304/18.09.1887).
- EV.d (Evkaf Defterleri), nr. 10060, vr. 28a-28b (20 Rebiyülahir 1258/31.05.1842); nr. 11479, bölüm: 671 (15 Zilhicce 1257/15 Zilhicce 1257/28.01.1842); nr. 14646, vr. 1b-2a (18 Safer 1268/13.12.1851); nr. 26210, vr. 4a-5b; nr. 28405, vr. 1b (16 Ramazan 1312/13.03.1895); nr. 8588, vr. 1b (28 Ramazan 1313/13.03.1896); nr. 29240, vr. 2a (1 Zilkade 1316/13.03.1899); nr. 29430, vr. 1b (12 Zilkade 1317/14.03.1900); nr. 29683, vr. 1b (23 Zilkade 1318/14.03.1901); nr. 30222, vr. 1b (26 Zilhicce 1321/14.03.1904); nr. 36334, vr. 1b (1307/1890).
- EV.HMH.d (Evkaf Haremeyn Muhasebesi Defteri), nr. 5411, vr. 6a, 6b, 16b, 17a, 38a, 38b, 85b, 86a (1 Mart 1179-28 Şubat 1184/12.03.1766-10.03.1772).

- HR.MKT (Hariciye Nezareti Mektubi Kalemi Evrakı), nr. 115/1 (10 Zilkade 1271/25.07.1855).
- KK.d (Kâmil Kepeci), nr. 3319 (27 Safer 1114/23.07.1702), s. 1-30.
- MAD.d (Maliyeden Müdevver Defterler), nr. 5362, s. 264, 265 (29 Rebiyülahir 1114/22.09.1702).
- MD (Mühimme Defterleri), nr. 102, s. 106, 110 (Evasıt-ı Rebiyülahir 1103/31.12.1691-09.01.1692), s. 131 (Evasıt-ı Cemaziyelevvel 1103/29.01-07.02.1692).
- MF.MKT (Maarif Nezareti Mektubî Kalemi), nr. 1039/72 (8 Muharrem 1326/11.02.1908); nr. 1047/54 (15 Rebiyülevvel 1326/17.04.1908); nr. 25/28 (2 Muharrem 1292/08.02.1875); nr. 42/73 (7 Şaban 1293/28.08.1876); nr. 505/28 (22 Muharrem 1318/22.05.1900); nr. 734/52 (19 Cemaziyelahir 1321/12.09.1903); nr. 755/30 (14 Şevval 1321/03.01.1904); nr. 899/52 (17 Şevval 1323/15.12.1905).
- ŞD (Şura-yı Devlet Evrakı), nr. 190/7 (8 Muharrem 1328/20.01.1910); nr. 137/50 (13 Safer 1315/14.07.1897).

b. Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi

- Amcazâde Hüseyin Paşa Vakfiyesi (AHPV)*, *Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi (VGMA)*, nr. 502 (5 B. 1112/16.12.1700), s. 16-30; nr. 734 (26 N. 1112/06.03.1701), s. 11-12, 39-45.

c. Ankara Tapu Kadastro Genel Müdürlüğü Arşivi

- nr. 2119 (25 R. 1112/09.10.1700).

2. ARAŞTIRMA VE İNCELEMELER

- 1894 yılında İstanbul'da Meydana Gelen Büyük Depreme Ait Anonim Bir Günlük*, (tarihsiz), haz. Sıddık Çalık, İstanbul: Üsküdar Belediye Başkanlığı Basın Yayın Halkla İlişkiler Müdürlüğü Yayınları.
- Ahmed Ağa. (1970). *Viyana Kuşatması Günlüğü*. çev. Richard F. Kreutel, Türkçesi, Esat Mermi, İstanbul: Milliyet Gazetesi Yayınları.
- Ahmed Reşid. (1327). *Haritalı ve Resimli Mükemmel Târih-i Osmân*, c. II, İstanbul: Artin Asaduryan ve Mahdumları Matbaası.
- Akgündüz, A. (1988). *İslâm Hukukunda Vakıf Müessesesi*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Akgündüz, A. (1990). *Osmanlı Kanunnâmeleri ve Hukukî Tahlilleri*, c. I, İstanbul: Fey Vakfı.
- Aksun, Z. (1994). *Osmanlı Tarihi, Osmanlı Devleti'nin Tahlilli, Tenkidli Siyasî Tarihi*, c. II, İstanbul: Ötügen Neşriyat.
- Aktepe, M. (1991). *Amcazâde Hüseyin Paşa. Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, c. III, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı, 8-9.
- Anonim Osmanlı Tarihi (1099-1116/1688-1704)*, (2000) haz. Abdülkadir Özcan, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Ateş, İ. (1983). Vakfiyelerde Duâ ve Bedduâlar. *Vakıflar Dergisi*, 1983/17, 5-54.
- Aycibin, Z. (2001). *XVII. Yüzyıl Sadrazamlarından Köprülü-zâde Mustafa Paşa Döneminde Osmanlı Devleti'nin Siyasî ve Sosyal Durumu*, İstanbul: Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Mimar Sinan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Ortaçağ Tarihi Programı.
- Ayverdi, E.H. (1958), Fatih Devrinde İstanbul Mahalleleri. *Vakıflar Dergisi*, 1958/4, 249-261.
- Bakkâlzâde Defterdâr Sarı Mehmed Paşa. (1995). *Zübde-i Vekayiât*, haz. Abdülkadir Özcan, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Barkan, Ö. – Meriçli, E. (1988). *Hüdavendigâr Livası Sayım Defterleri*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Bayrak, M. O. (1994). *Türkiye Tarihi Yerler Kılavuzu*, İstanbul: İnkılâp Yayınevi.
- Bayrakdar, Ş.N. (1959). *Amucazâde Hüseyin Paşa Kütüphanesi*. İstanbul Ansiklopedisi, c. II, İstanbul: Yayınlayan Reşat Ekrem Koçu ve Mehmet Ali Akbay.

- Bayraktar, N. (2005). Amcazade Hüseyin Paşa Külliyesi. *Nail Bayraktar'a Armağan*, c. II, İstanbul: İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kütüphane ve Müzeler Müdürlüğü Yayınları.
- Behçetî Seyyid İbrahim Efendi. (2006). *Târîh-i Sülâle-i Köprülü*, haz. Mehmet Fatih Gökçek, İstanbul: Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Türk Tarihi Ana Bilim Dalı Yeniçağ Tarihi Bilim Dalı.
- Berki, A.H. (1965). Vakıfların Hukuk ve Tarih Bakımından Kıymeti. *Vakıflar Dergisi*, 1965/6, 5-7.
- Büyüktuğrul, A. (1982). *Osmanlı Deniz Harp Tarihi ve Cumhuriyet Donanması*, c. II, İstanbul: Deniz Kuvvetleri Komutanlığı Basımevi.
- Çabuk, V. (1988). *Köprülüler*, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Danışmend, İ. H. (1972). İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi: M. 1574-1703: H. 987-1115, c. III, İstanbul: Türkiye Yayınevi.
- Defter-i Kütüphâne-i Amca Hüseyin Paşa*. (1310). Dersaadet: Atık Zabtiye Sokağında 63 Numaralı Matbaa.
- Döndüren, H. (1988). *Günümüzde Vakıf Meseleleri*, İstanbul: Erkam Yayınları
- Erünsal, İ.E. (1991). *Amcazâde Hüseyin Paşa Kütüphanesi. Diyanet İslam Ansiklopedisi*, c. III, Ankara: Diyanet Vakfı Yayınları, 10-11.
- Erünsal, İ.E. (1988). *Türk Kütüphaneleri Tarihi: Kuruluştan Tanzimat'a Kadar Osmanlı Vakıf Kütüphaneleri*, c. II, Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları.
- Erünsal, İ.E. (1990). *Kütüphanecilikle İlgili Osmanlıca Metinler ve Belgeler*, c. I, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.
- Genç, M.- Mazak, M. (2000). *İstanbul Depremleri-Fotoğraf ve Belgelerde 1894 Depremi*, İstanbul: İGDAŞ.
- Gökbunar, B. (1996). *105 Numaralı Mühimme Defteri (Özet-Transkripsiyon)*, Sakarya: Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Hâfız Hüseyin Ayvansarâyî. (1978). *Vefeyât-ı Selâtin ve Meşâhîr-i Ricâl*, haz. Fahri Ç. Derin, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.
- Hâfız Hüseyin Ayvansarâyî. (1985). *Mecmuâ-i Tevârih*, haz. Fahri Ç. Derin, Vâhid Çabuk, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.
- İşközlü, F. (1973). İstanbul'un Eski Vakıf Hanları. *Vakıflar Dergisi*, 1973/10, 421-424.
- İlgürel, M. (1986). Zenta. *İslâm Ansiklopedisi*, c. XIII, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- İsâ-zâde. (1996). *İsâ-zâde Târîhi*, (Metin ve Tahlil), haz. Ziya Yılmaz, İstanbul: İstanbul Fetih Cemiyeti.
- İstanbul Su Külliyyatı-II, Vakıf Su Defterleri, İlmühaber 1*. (1997). Haz. Komisyon, İstanbul: İSKİ Genel Müdürlüğü Yayınları.
- İstanbul Su Külliyyatı-VI, Vakıf Su Defterleri, İlmühaber 3*, (1998). Haz. Komisyon, İstanbul: İSKİ Genel Müdürlüğü Yayınları.
- İstanbul Su Külliyyatı-XIII, Vakıf Su Tahlilleri, 19 ve 20. Yüzyılda İstanbul Suları*. (2000). Haz. Komisyon, İstanbul: İSKİ Genel Müdürlüğü Yayınları.
- İstanbul Su Külliyyatı, XVIII-İstanbul Şer'iyeye Sicilleri, Mâ-i Lezîz Defterleri 9*, (2000). haz. Komisyon, İstanbul: İSKİ Genel Müdürlüğü Yayınları.
- İstanbul Su Külliyyatı-XVI, İstanbul Şer'iyeye Sicilleri, Mâ-i Lezîz Defterleri 7*. (2000). Haz. Komisyon, İstanbul: İstanbul: İSKİ Genel Müdürlüğü Yayınları.
- İstanbul Su Külliyyatı-XXVII, Vakıf Su Defterleri, Su Keşif Defteri 1*. (2003). Haz. Komisyon, İstanbul: İSKİ Genel Müdürlüğü Yayınları.

- İstanbul Su Külliyyatı-XXVII, Vakıf Su Defterleri, Su Keşif Defteri I.* (2003). Haz. Komisyon, İstanbul 2003: İSKİ Genel Müdürlüğü Yayınları.
- İstanbul Su Külliyyatı-XXVII, Vakıf Su Defterleri, Su Keşif Defteri I.* (2003). Haz. Komisyon, İstanbul: İSKİ Genel Müdürlüğü Yayınları.
- Jorga, N. (2005). *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, c. IV, haz. Nilüfer Epçeli, Kemal Beydilli, Erhan Afyoncu, İstanbul: Yeditepe Yayınevi.
- Kantemir, D. (1980). *Osmanlı İmparatorluğu'nun Yükseliş ve Çöküş Tarihi*, c. III, çev. Özdemir Çobanoğlu, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Kiel, M. (2000). İnebahtı. *Diyanet İslâm Ansiklopedisi*, c. XXII, Ankara: Diyanet Vakfı Yayınları, 285-287.
- Kiel, M. (1995), The Kulliye of Amcazade Huseyin Pasa Koprulu in Lepanto/İnebahtı. A little-known work of late-classical Ottoman architecture in Central Greece. *9. Milletlerarası Türk Sanatları Kongresi. 9th International Congress of Turkish Art*, C. II, Ankara 1995: Kültür Bakanlığı Yayınları: 379-387.
- Köprülü, O. F. (1987). Amcazâde Hüseyin Paşa. *İslâm Ansiklopedisi*, c. V/I, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 646-650.
- Kreutel, R. F. (1994). *Viyana Önlerinde Kara Mustafa Paşa*, çev. Müjdat Karayerli, Konya: Esra Yayınları.
- Kurt, İ. (1998). 953/1546 Tarihli İstanbul Vakıfları Tahrir Defterine Göre Para Vakıfları. *Türk Dünyası Araştırmaları*, 1998/112, 153-180.
- Lamartine, A. (1991). *Osmanlı Tarihi*, çev. Serhat Bayram, İstanbul: Toker Yayınları.
- Mehmed Süreyya. (1311). *Sicill-i Osmânî*, c. II, İstanbul: Matbaa-i Amire.
- Mustafa Nuri Paşa. (2008). *Netâyicü'l-Vukû'ât, Kurumlarıyla Osmanlı Tarihi I-IV*, haz. Yılmaz Kurt, Ankara: Birleşik Yayınevi.
- Naima. (2007). *Târih-i Na'imâ*, haz. Mehmet İpşirli, C. I, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Nazım. (1257). *Dîvân-ı Belâğat-Unvân-ı Nazîm*, İstanbul: Takvimhane-i Amire.
- Onur, O. (1972). *Edirne Türk Tarihi Vesikalarından Kitabeler*, İstanbul: Yenilik Basımevi.
- Orhunlu, C. (1979). Mustafa II. *İslâm Ansiklopedisi*, c. VIII, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- Osman Dede. (2002). *Köprülü Fâzıl Ahmet Paşa Devrinde (1069-1080) Vukuatı Tarihi Transkripsiyon ve Değerlendirme*, haz. Arslan Boyraz, İstanbul: Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Türk Tarihi Ana Bilim Dalı Yeniçağ Tarihi Bilim Dalı.
- Osmânzâde Ahmed Tâ'ib. (1271). *Hadikatü'l-Vüzerâ*, İstanbul: Ceride-i Havadis Matbaası.
- Özcan, A. (2001). Karlofça Antlaşması. *Diyanet İslâm Ansiklopedisi*, c. XXIV, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 504-507.
- Özcan, A. (2006). Mustafa II. *Diyanet İslâm Ansiklopedisi*, c. XXXI, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 275-280.
- Özkan, S. H. (2006). *Amcazâde Hüseyin Paşa'nın Hayatı ve Faaliyetleri*, Isparta: Yayımlanmamış Doktora Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı.
- Özcan, T. (2003). *Osmanlı Para Vakıfları, Kanûnî Dönemi Üsküdar Örneği*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Pakalın, M.Z. (1983). *Osmanlı Tarih Deyimleri*, c. II, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- Parmaksızoğlu, İ. (1977). Karlofça. *İslâm Ansiklopedisi*, c. VI: İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 346-350.
- Parmaksızoğlu, İ-Bayoğlu, S. vd. (1987). *Türkiye Yazmaları Toplu Kataloğu: İstanbul, Süleymaniye Kütüphanesi, Amcazade Hüseyin Paşa ve Hekimbaşı Musa Nazif Efendi Koleksiyonu*, c. III, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü Yayınları.
- Peremeci, O. (1940). *Edirne Tarihi*, İstanbul: Edirne ve Yöresi Eski Eserleri Sevenler Kurumu.

- Purgstall, Baron Joseph Von Hammer. (1990, 1991). *Büyük Osmanlı Tarihi*, c. VI-VII, haz. Mümin Çevik, Erol Kılıç, Vecdi Bürün, İstanbul: Üçdal Neşriyat.
- Raşid Mehmed Efendi. (1282). *Târih-i Râşid*, c. II, İstanbul: Matbaa-i Âmire.
- Resimli-Haritalı Mufasssal Osmanlı Tarihi*. (1960). haz. Komisyon, c. IV, İstanbul: İskit Yayını.
- Rukancı, F – Anameriç, H. (2007). *Osmanlıca Belgelerde Kütüphaneciliğimiz*, Ankara: Türk kütüphaneciler Derneği Yayınları.
- Sakin, O. (2002). *Tarihsel Kaynaklarıyla İstanbul Depremleri*, İstanbul: Dergah Yayınları.
- Silâhdar Fındıklılı Mehmed Ağa. (1928). *Silâhdâr Târîhi*, haz. Ahmed Refik, c. I, İstanbul: Devlet Matbaası.
- Silâhdar Fındıklılı Mehmed Ağa. (2001). *Nusretnâme (1106-1133/1695-1721)*, Tahlil ve Metin, haz. Mehmet Topal, İstanbul: Yayınlanmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Türk vTarihi Ana Bilim Dalı Yeniçağ Tarihi Bilim Dalı.
- Süleyman Nutki, (1307). *Muharebât-ı Bahriye-i Osmâniye*, İstanbul: Bahriye Matbaası.
- Süleymaniye Kütüphanesi, Yazma Bağışlar, nr. 2272, 1b-4a.
- Şapolyo, E. B. (1968). Kütüphaneler. *Önasya*, 1968/34, 13-22.
- Uşşâkîzâde Es-Seyyid İbrâhîm Hasîb Efendi (2005): *Uşşâkîzâde Târîhi*, I-II, haz. Raşit Gündoğdu, İstanbul: Çamlıca Basım Yayın A.Ş.
- Uzunçarşılı, İ.H. (1982). *Osmanlı Tarihi*, c. III/II, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Uzunçarşılı, İ.H. (1983). *Osmanlı Tarihi*, c. III/I, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Ülgen, A.S. (1953). Köprülü Konağı. 60. *Doğum Yılı Münasebetiyle Fuad Köprülü Armağanı (Melanges Fuad Köprülü)*, İstanbul: Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi.
- Ülken H.Z. (1971). Vakıf Sistemi ve Türk Şehirciliği. *Vakıflar Dergisi*, 1971/9, s. 13-37.
- Ürekli, F. (2007). *Belgelerle 1889/1894 Afetlerinde Osmanlı- Amerikan Yardımlaşmaları*, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Yarbay Saffet Bey. (1994). *Mezemorta Hüseyin Paşa*, haz. Yavuz Senemoğlu, İstanbul: Deniz Kuvvetleri Komutanlığı Basımevi.
- Yediyıldız, B. (1982). Müessese-Toplum Münâsebetleri Çerçevesinde XVIII. Asır Türk Toplumu ve Vakıf Müessesesi. *Vakıflar Dergisi*, 1982/15, 23-54.
- Yücel, E. (1971). Amcazade Hüseyin Paşa'nın Mezarı. *Türk Folklor Araştırmaları*, 1971/13 (269), s. 6161.
- Yücel, E. (1969). Amcazade Hüseyin Paşa Külliyesi. *Vakıflar Dergisi*, 1969/8, 249-266.